

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Šikana ve škole Bullying at School

Bakalářská práce: 11-FP-KSS-1001

Autor:

Markéta Adamičková

Podpis:

_____

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
72	22	1	3	21	1 + 1 CD

V Liberci dne: 20. 4. 2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta ADAMIČKOVÁ**
Osobní číslo: **P09000936**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika pro vychovatele**
Název tématu: **Šikana ve škole**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Charakterizovat problematiku šikany na základních školách, zjistit nejčastější formy šikany.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazník.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BOURCET, Stephane, GRAVILLONOVÁ, Isabele. Šikana na ulici, ve škole, doma. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.
- GAJDOŠOVÁ, Eva, HERÉNYIOVÁ Gabriela. Rozvíjení emoční inteligence žáků. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-115-8.
- KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
- KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-123-1.
- MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- NOVÁK, Tomáš, CAPPONI, Věra. Sám proti agresi. 1. vyd. Praha: Grada, 1996. ISBN 80-7169-253-0.
- ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi : Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, Pavel, JANOŠOVÁ Pavlína. Jak na šikanu. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- VÁGNEROVÁ, Kateřina a kol. Minimalizace šikany. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne 22 -04- 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Šikana ve škole
Jméno a příjmení autora: Markéta Adamičková
Osobní číslo: P09000936

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 20. 4. 2012

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce panu doc. PhDr. Bohumilu Stejskalovi, CSc za odborné vedení, cenné rady a čas, který mi při zpracování bakalářské práce věnoval. Zároveň chci poděkovat svým rodičům, manželovi a synovi, kteří mi pomáhali a podporovali mě po celou dobu studia.

V Liberci dne: 20. 4. 2012

Název bakalářské práce: Šikana ve škole

Jméno a příjmení: Markéta Adamičková

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Anotace:

Tématem bakalářské práce je problematika šikany na základní škole. Cílem bylo zmapovat výskyt a nejčastější formy šikany u žáků šestých a sedmých tříd základní školy. Práce je rozdělena na dvě části – na teoretickou a praktickou. V teoretické části jsme se opírali o odbornou literaturu, vztahující se k tématu. Obsahuje základní pojmy dané problematiky, vymezuje šikanu ve školním prostředí a zabývá se diagnostikou, řešením a prevencí šikany ve škole. V závěru seznamuje čtenáře s právním vymezením šikany. Praktická část zjišťovala výskyt a nejčastější formy šikany na druhém stupni základní školy, ale také informovanost žáků ze strany školy a jejich postoj k tomuto sociálně patologickému jevu. Pro průzkum byla zvolena metoda dotazníkového šetření. Výsledky šetření prokázaly, že každé čtvrté dítě na vybrané základní škole má osobní zkušenost se šikanou. Žáci 6. a 7. tříd základní školy se nejčastěji potýkají s verbální formou šikany.

Klíčová slova: šikana, agrese, oběť, agresor, vztahy, diagnostika, vyšetřování, náprava, prevence, zákon.

Title of bachelor Thesis: Bullying at School

Author: Markéta Adamičková

Academic year of the bachelor thesis submission: 2011/2012

Summary:

The theme of the bachelor thesis is the issue of bullying at elementary school. The aim was to map the occurrence and most common forms of bullying among pupils of sixth and seventh grade. The thesis is divided onto two parts – theoretical and practical. In the theoretical part we relied on specialised literature applied to the theme. It concludes the basic terms of the problem, defines bullying at school environment, deals with the diagnosis, and finds the solution and prevention of bullying at school. The practical part found the occurrence and most common forms of bullying at second degree of elementary school as well as the access to information for pupils from the side of school and their attitude to this socio-pathological phenomenon. For the research was chosen the method of questionnaire. The results showed that every fourth child has experience with bullying. The pupils from the sixth and seventh grade are mostly affected by verbal form of bullying.

Keywords: bullying, aggression, victim, aggressor, relationships, diagnostics, investigation, correction, prevention, law.

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Šikana ve škole	11
1.1 Vymezení základních pojmů	11
1.2 Šikana jako varianta agrese	13
1.2 Příčiny šikanování.....	14
1.4 Aktéři šikany	16
1.5 Agresorovy metody šikanování	18
1.6 Šikana jako porucha vztahů ve skupině	19
1.7 Formy šikany	21
2 Řešení a prevence šikany ve škole	25
2.1 Diagnostika – kvalifikovaná pomoc.....	27
2.2 Strategie vyšetřování	29
2.3 Náprava šikany	31
2.4 Prevence šikany	32
2.5 Šikana z právního hlediska	35
PRAKTICKÁ ČÁST	37
3 Cíl praktické části	37
3.1 Stanovení předpokladů	37
4 Použité metody	38
5 Popis zkoumaného vzorku	39
5.1 Charakteristika školy.....	39
6 Průběh průzkumu.....	40
7 Vyhodnocení průzkumného šetření.....	41
7.1 Ověření platnosti předpokladů.....	63
8 Shrnutí výsledků praktické části a diskuse.....	64
ZÁVĚR.....	67
NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ.....	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

„Chceme-li hlouběji porozumět šikaně, musíme podniknout nelehkou cestu do „temných“ zákoutí lidské duše. Poznat, čeho všeho jsme my lidé schopni. Jen díky tomuto poznání máme šanci bránit sebe i druhé před destrukcí a agresivitou, která je v každém z nás“

(Fojtíková 2011, s. 1).

ÚVOD

S agresí a násilím se můžeme dnes setkat téměř kdekoli. Skoro denně můžeme být svědky bezohledného, násilného chování na ulici, na hřišti při sportovních utkáních. Násilí vidíme každý den na našich televizních obrazovkách. Navíc v době, kdy se na televizi mohou dívat naše děti. Mezi negativní a závažné projevy agrese patří především dětská agresivita. O to závažnějším jevem se stává, pokud se s ní dítě setká ve škole. V prostředí, kam by se mělo každé dítě těšit, především na společně prožité chvíle se svými kamarády. A kam by měli rodiče své děti posílat bez obav, že jim bude jakkoli ubližováno. Rok od roku dětská agresivita stoupá, ve škole se můžeme setkat s krutostí, zlem a násilím.

Ve školním prostředí není šikana ničím výjimečným. Může mít mnoho podob, od verbálních agresivních projevů přes fyzické napadání až po tvrdou kyberšikanu. Děti ve škole tráví většinu dne. Škole se nelze vyhnout, docházka je pro děti povinná. A přesto je bohužel mnoho dětí, kteří vinou šikanování od svých spolužáků chodí do školy se strachem a úzkostí. Dětská duše je velmi citlivá a dítě, které zažilo na vlastní kůži teror zvaný „šikana“ může být poznamenáno ve svém dalším vývoji psychicky i fyzicky.

Tématem předložené bakalářské práce je problematika šikany na základní škole. O šikaně se už hodně napsalo, přesto se objevuje snad na každé škole. Víme, že počet obětí šikany na školách je varující. Cílem bakalářské práce je zjistit výskyt a nejčastější formy šikany na konkrétní základní škole, která se necítí být šikanou ohrožena. Dále analyzovat problém a závažnost šikany. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část bakalářské práce se věnuje problematice šikany na základní škole. Úvod teoretické části se zaměřuje na vymezení pojmu šikany a její nejčastější příčiny, tak, jak s nimi nejčastěji v praktické části pracujeme. Další část teoretické bakalářské práce popisuje hlavní aktéry šikany, seznamuje nás s vývojem, stupni a formami šikany. Druhá polovina teoretické části je věnována diagnostice šikany, strategii vyšetřování, prevenci

na školách. Závěr teoretické části bakalářské práce tvoří právní vymezení této problematiky. V teoretické části bakalářské práce se opíráme o odbornou literaturu, uvádíme několik internetových zdrojů, které se problematikou šikanování zabývají.

Praktická část bakalářské práce si klade za cíl zjistit výskyt a nejčastější formy šikany na druhém stupni základní školy v malém městě. Seznamuje nás s výsledky dotazníkového šetření na konkrétní základní škole. Dotazník zjišťuje výskyt a nejčastější formy šikany na této škole. Závěr práce pak obsahuje výsledky a shrnutí šetření na základě získaných informací a pokusí se vyvrátit nebo potvrdit hypotézy stanovené v praktické části. Závěr bakalářské práce tvoří navrhovaná doporučení vztahující se k problematice šikanování na dané škole, kde průzkum probíhal.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Šikana ve škole

Šikana ve školním prostředí existovala vždycky. Co ale vede děti k agresivnímu chování a k šikanování svých spolužáků? Vzhledem ke zvolenému tématu se v následujících kapitolách zaměříme na různé definice a charakteristiky šikanování na základní škole.

Říčan (1995, s. 16) upozorňuje na skutečnost, že šikana, a to i velmi závažná, zůstává většinou před dospělými dlouho utajena, často se na ni vůbec nepříjde. Šikanování a agrese se mohou vyskytnout v každé škole, tedy i ve škole s humanistickými přístupy, není proti nim imunní žádný typ školního zařízení. Podle Gajdošové, Herényiové (2006, s. 218) v současnosti není jediná škola, ve které by se šikanování alespoň v jednoduché psychické formě nevyskytlo.

Podle Bendla (2003, s. 11) je potřeba šikaně především porozumět. Neexistuje totiž jednotný, vždy použitelný recept, co s ní, jak na ni. Každá škola, každá třída, každý případ šikany je trochu jiný a vyžaduje trochu jiný přístup a postup. Každý agresor i každá oběť jsou jedinečnou osobností, a navíc i každý učitel je jiný a musí „manévrovat“ podle toho, jak děti reagují na jeho osobní projev. Dnešní šikanování, jak upozorňuje Bendl (2003, s. 16), vykazuje některé znaky, které jsou alarmující. Jedná se především o vzrůstající počet případů šikany, snižování věkové hranice agresorů, resp. aktérů šikany, zvýšenou brutalitu, agresi a rafinovanost šikany.

1.1 Vymezení základních pojmů

Je dítě opravdu šikanováno nebo jde mezi dětmi o pouhou legraci? Abychom správně vymezili pojem šikana, je třeba nejprve odlišit šikanu od pouhého škádlení. Tyto dva pojmy bývají často zaměňovány. Šikana je pak často ze strany učitelů „zlehčována“. Bendl (2003, s. 24) se zamýšlí podrobněji nad hranicí šikany ve škole. Podle něho neexistuje přesná, jednoznačná hranice mezi tím, jaké chování lze už za šikanu považovat a jaké ještě ne. Problém spojený s určením toho, co se ve škole skutečně považuje za šikanu, spočívá v tom, že učitelé berou často vážně pouze viditelné následky šikany jako zranění nebo hmotné škody, nikoliv urážky, posměšky nebo vulgární nadávky. Šikanu řadí mezi patologické formy mezilidského soužití, mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole.

Hranicí mezi šikanováním a pouhým škádlením se ve své knize zabývá i Kolář (2011, s. 64), který píše o tom, že škádlení by měla být legrace pro obě strany. Ale když je patrné, že ten druhý to jako legraci nebere nebo je zraněný, pak iniciátor škádlení pocítuje lítost, omluví se mu a v činnosti dál nepokračuje. Škádlení může být také nepříjemné a může i zabolet, ale není jednostranné. Ten, komu se to nelíbí, nemá pocit bezmoci, může se aktivně bránit. Podstatné je, že se aktéři mohou vyměnit, a když je to pro ně neúnosné, mohou ze škádlení i vystoupit. Třeba pomocí formulace – „*Nelíbí se mi to, už to nedělej*“. U šikany je to obráceně. Agresor chce druhému ublížit, chce ho ranit. A má z toho radost. Nejenže se mu neomluví, ale své chování opakuje. A většinou násilí stupňuje. Děti bývají po škádlení uvolněné, radostné a celkově v pohodě. Někdy může být naštvané, necítí však ponížení a stud. Při hledání pravdy, zda se jedná o šikanování, či škádlení doporučuje Kolář (2011, s. 64) posoudit podezřelé chování podle záměru, motivu, postoje, citlivosti, zranitelnosti, hranic, práv a svobody, důstojnosti, emočního stavu a dopadu.

Slovo šikana, jak uvádí Říčan (1995, s. 25), je odvozeno z francouzského „chicane“, což znamená zlomyslné týrání, obtěžování, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů. Podle Říčana (1995, s. 28) lze mluvit o šikanování tehdy, je-li oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro svou fyzickou slabost či neobratnost nebo pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti.

Říčan, Janošová (2010, s. 21) popisuje šikanu jako ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, ve škole mezi žáky nebo studenty. Jde o ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. O šikaně mluvíme tehdy, když jde o opakované jednání. Mezi agresorem a obětí je osobní asymetrický vztah moci. To znamená, že oběť ví, kdo jí ubližuje, bojí se ho, je závislá na jeho rozmarech.

Průcha, Walterová, Mareš (1995, s. 221) považují za šikanu fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají zpravidla žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.

Bendl (2003, s. 26) ve shodě s Průchou, Walterovou, Marešem definuje šikanu jako fyzické, psychické nebo kombinované ponižování, až týrání slabších jedinců (většinou ve skupině) silnějšími. Jedná se o chování, jehož cílem je ublížit, ohrozit nebo zastrašit jiného člověka, popř. skupinu lidí. Podstatu agrese vidí Bendl v tom, že agrese je zde cílem

jednání, nikoli prostředkem k dosažení nějakého konkrétního zisku. Záměrem agresora není např. odcizení věci pro jejich hodnotu nebo pro pomstu, nýbrž pro radost z uspokojení potřeby ponižovat lidskou důstojnost.

Definice šikanování ve škole je také popsána v Metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Podle metodického pokynu MŠMT je šikanování: *„Jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků“* (Metodický pokyn č. 28275/2000-22, 2004).

1.2 Šikana jako varianta agrese

Z hlediska zvoleného tématu je třeba si upřesnit pojem agrese v souvislosti se šikanou. Mnozí autoři se shodují na tom, že šikana je zvláštním případem agrese. Jelikož šikana spadá mezi agresivní poruchy chování, je třeba se zamyslet nad tím, kde se v člověku berou podobné agrese, které se navenek projevují nejrůznějšími násilnostmi vůči druhým. Každý z nás se rodí s jistou dávkou agresivního chování. Na tom není podle Bendla (2003, s. 55) nic nepochopitelného ani špatného. Určitá dávka agresivity je nutná kvůli přežití. Někteří jedinci se ale rodí s vyšší, nezdravou agresivitou, resp. sklony k ní. Těch však není tolik, abychom na ně mohli svádět právě šikanu. Labáth a kol. (2001, s. 17) vidí souvislost mezi agresivitou a frustrací, která je podle něho vždy spojená s úzkostí. Agresi vnímá jako reakci na danou frustraci, úzkost.

Gajdošová, Herényiová (2006, s. 209) upozorňují na zcela nový jev v oblasti agrese a násilí na školách. Nejenže se zvyšuje agresivita a krutost dětí, ale právě tato krutost je podle autorek dosti zvláštní. Děti páchají násilí bez pocitů hněvu či nenávisti a bez sadistického uspokojení, což znamená, že jde o nemotivované násilí. Na školách se můžeme setkat u dětí s neovládnutelnou zlobou, ale i s dalšími negativními emocemi,

jako jsou nenávist, závist, odpor, netolerance nebo ztráta soucitu, které vedou k rozkladnému chování, násilí a agresi. Zdrojem agrese a násilí může být temperament žáka, který se „nesocializovaně“ uvolňuje k prosazení okamžitých cílů (např. jakmile si dítě během velké přestávky nevybije nahromaděnou energii, bude v hodině neklidné, rušivé, násilnické vůči spolužákům nebo učitelce).

Kolář (2011, s. 130) ve své knize upozorňuje na teorii agresivity Ericha Fromma. Kategoricky v ní rozlišuje dva druhy agrese – „agresi benigní“ (reakci na útoky a obranu proti nim) a „agresi maligní“ (specifickou lidskou vášeň ničit a mít absolutní kontrolu nad lidským životem). Šikanování je bezesporu agresí maligní.

Říčan, Janošová (2010, s. 39) považují agresi za naučené chování. Člověk jedná agresivně i proto, že se naučil, že se to vyplácí. Je např. možné zmocnit se agresí žádoucího předmětu nebo si vynutit od druhých službu, na nichž nám záleží a tento způsob jednání si uloží do paměti pro příští použití. Vysvětlují, že právě agresivnímu chování se tímto způsobem učíme od malička na základě vlastní zkušenosti.

1.3 Příčiny šikanování

Pro zjišťování šikanování na základní škole v praktické části bakalářské práce je potřeba si upřesnit otázku jaká je příčina, že se mezi dětmi vyskytuje šikana, proč děti šikanují. Aby se šikanování jako konkrétní forma antisociálního chování skutečně projevilo, je zapotřebí podle Koláře (2011, s. 130) „souhry“ řady příčin a podmínek v oblasti biologické (dědičnost, instinktivní programy, mozek atd.), psychologické (např. mimovolní duševní vlastnosti) a sociologické (vnější podmínky – např. výchova v rodině a ve škole). Kolář (1997, s. 53) poukazuje především na rizikové osobnostní charakteristiky iniciátorů a obětí šikany, ale i členů skupiny, kde se šikanauje. Velký podíl má i nepreventivní prostředí.

Gajdošová, Herényiová (2006, s. 214) vyslovuje podobný názor. Podle autorek je ke vzniku a rozvíjení šikany zapotřebí konstelace určitých faktorů určitý spouštěcí podnět, kterým může být ve škole např. těžká písemka, nepřátelský postoj jiných žáků, nespravedlivé hodnocení a klasifikace učitele, vyzdvihování schopností pouze některých žáků, příchod nového učitele nebo nového žáka do třídy. Jedná se především o negativní vlivy, které způsobují „zkrat“ v normálním chování žáků a vyvolávají řetězovou reakci

ústící v šikanování. Gajdošová, Herényiová (2006, s. 211) poukazují na další možné příčiny šikanování na školách. Autorky vidí příčinu šikanování mimo jiné i ve stálém napětí a v permanentní úzkosti, kterou děti v současné době zažívají. Vlivem toho pak bijí ty spolužáky, kteří jim takové chování vůči sobě dovolí.

Samostatnou skupinu „příčin“ šikany podle Bendla (2003, s. 57) tvoří podmínky, ve kterých se současná mladá generace nachází, prostředí, ve kterém dnešní děti žijí. Zejména odosobněné prostředí velkých měst a fádních panelových sídlišť, obecný pokles autority učitelů, rodičů a vůbec dospělých. K nejčastějším příčinám šikany se řadí snaha vypadat mužně, touha po moci, přání ovládat druhého, motiv krutosti, zvědavost k čemu všemu se dá člověk přinutit, frajeřina, nuda a s ní spojená touha po senzaci. Mezi další nejčastější příčiny šikany patří rovněž subklinická deprivace poměrně velké části dětské populace nebo reakce na domácí a posléze školní frustraci. Šikana často vzniká v důsledku neuspokojení nebo deformování základních potřeb dítěte (nenaplněná potřeba lásky, komunikace, nenaplněná potřeba zařazení se do určitého společenství). Svůj podíl vzniku šikany má také malá stimulace k vytvoření pozitivních životních cílů, nedostatečně rozvinutá schopnost dětí žít zdravým způsobem ve skupině, ve společenství s hodnotnými mezilidskými vztahy.

Za příčinu šikany lze také považovat mechanismus nápodoby. Do této oblasti spadá sociální přenos násilného jednání rodičů na své děti. Zvláště účinnou „školou“ agrese bývá, když je dítě doma krutě trestáno, nebo i bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením přitom rodiče prosazují svou moc. Z dítěte se pak stává vysoce agresivní člověk postupně, a to tak, že si pamatuje ty způsoby svého vlastního jednání, které vedou k úspěchu. (Říčan, 1995, s. 23).

Gajdošová, Herényiová (2006, s. 214) poukazují na výchovu a výchovné přístupy rodičů, které patří podle autorek mezi nejvýznamnější zdroje dětské agresivity a násilí páchaného ve školním prostředí. Agresivní chování dětí výrazně podmiňuje zejména příliš benevolentní či rozmazlující výchova, která dovoluje dítěti téměř cokoli a všechno se mu odpustí, nebo i výchova, při níž si rodiče svého dítěte příliš nevšímají, popř. se dobře baví jeho vylomeninami. Zdrojem agresivity může být také další extrémní forma výchovy – příliš přísná, autokratická výchova, když se dítě za všechno trestá, a to fyzicky nebo i psychicky. V těchto rodinách se často vyskytuje vzájemné, nenávislné chování,

posilování nevhodného chování, negativní citové reakce, podrážděnost vůči dětem. A to vše se pak může odrážet v agresivním chování ve škole mezi dětmi.

1.4 Aktéři šikany

Z hlediska zvoleného tématu je třeba upřesnit pojmy agresor a oběť. Šikana má v podstatě vždy agresora a oběť. Zatímco oběť je téměř vždy sama, agresor si může vytvořit partu, na kterou má vliv a která mu v šikanování pomáhá. Žádný člověk není vůči těmto dvěma kategoriím imunní, přesto lze říci, jak uvádí Martínek (2009, s. 136), že lze z chování a rodinné výchovy některých jedinců vysledovat, ke které pozici budou více inklinovat. Spoluúčastníkem šikany může být podle Říčana, Janošové (2010, s. 65) bohužel i pedagog, který dostatečně šikaně nepředchází vytvářením pozitivní atmosféry ve třídě. Může tak nevědomky usnadnit nastartování a přispět k prohlubování šikany.

Agresor

Agresor je ten, kdo se aktivně zúčastní šikany, zvláště ten, který ji začíná a vede (iniciátor). Říčan, Janošová (2010, s. 53) ve své knize poukazují na skutečnost, že agresor vůbec nemusí být tělesně zdatný, silný a obratný. Šikanu dokáže někdy perfektně vymyslet a zorganizovat i jedinec malý a slabý. Nepotřebuje se dokonce oběti ani dotknout, ani na ni promluvit. Autoři upozorňují na to, že inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly.

Osobnost agresora (iniciátora šikany) může mít několik různých podob. Jedním z majoritních společných znaků agresorů je absence morální výchovy a morálních hodnot. Její příčiny je možné hledat již v rodině. Nezřídka bývají agresori dětmi rodičů – agresorů, kteří postrádají morální uvědomění (Mládková, 2011).

Podobný názor vyslovuje Kolář (2011, s. 122), z jeho zkušeností vyplývá, že u iniciátorů školní šikany bývá duchovní a mravní vývoj zanedbán. U těchto dětí je egocentrismus a egoismus součástí jejich vývoje. Kolář odpozoroval tři zajímavé typy šikanujících agresorů:

- ✓ První typ agresora je hrubý, primitivní, impulzivní, s narušeným vztahem k autoritě. Tento agresor šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně. V jeho rodině

se často vyskytuje agresivita ze strany rodičů a tuto brutalitu agresor jakoby vrací nebo ji napodobuje.

- ✓ Druhý typ agresora je velmi slušný, kultivovaný, uzavřený, úzkostlivý se sadistickými sklony. Rodinná výchova je přísná, důsledná bez lásky.
- ✓ Třetí typ agresora je tzv. srandista, optimistický s velkou dávkou sebedůvěry, je oblíbený a vlivný. Šikanuje pro pobavení své i ostatních. V jeho rodině je přítomna citová subdeprivace a absence mravních a duchovních hodnot.

Jako celkové shrnutí charakteristiky možných iniciátorů šikany podle Mládkové (2011) lze uvést toto: *„Narušení jedinci s nízkým morálním koeficientem, respektem k hodnotám, citovou subdeprivací, poznamenání špatným rodinným zacházením a výchovou, v dětství byli často krutě trestáni, ponižováni, pociťovali citový chlad, odmítání, nenávisť, mnohdy jim bylo násilí prezentováno jako cosi "chvályhodného" či jako prostředek pro dosažení cíle. Otec byl obvykle chladný až nepřátelský, brzdící autonomii dítěte. Agresori jsou často vznětliví a impulzivní, mají horší povědomí o možných následcích vlastního jednání, mnohdy nadprůměrně inteligentní nebo právě naopak - primitivní a omezení, často využívají svého vlivu na ostatní a osnovují šikanu jako "velitelé", touží po moci, nadvládě nad ostatními, mají sklony k sadismu, často se vyskytuje sobectví a sebestřednost, sexuální deviace, homosexuální sklony, v pozadí mnohdy velký strach“.*

Oběť

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Vysvětlení vidí Říčan (1995, s. 35) v tom, že téměř každý člověk se v něčem liší od ostatních a lze si to vzít jako záminku šikany, což právě agresori dělají. Oběti bývají tělesně slabí, viditelně odlišní jedinci. Pohrdání skupiny vedoucí k šikaně může postihnout i dítě ze sociálně slabé rodiny. Důležitým faktorem je i rasová odlišnost dítěte. Do rizikové skupiny patří také děti, které jsou handicapované. Pokud jde o psychické vlastnosti, bývá oběť šikany tichá, plachá a citlivá. Mívá nízké sebevědomí, má sklon pociťovat zahanbení bez dostatečného důvodu, snadno se podřizuje a těžko se prosazuje mezi vrstevníky. Touto zvýšenou citlivostí a bázlivou opatrností se tyto děti často vyznačují již od raného dětství. Obětí se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit.

Říčan (1995, s. 38) ve své knize čtenářům předkládá i poněkud odlišný typ obětí šikany. Jsou to děti, které provokují svým útočným chováním, kterým ostatní děti dráždí.

Jde o slovní, případně i fyzické dorážení na ostatní. Tyto děti mohou být i fyzicky zdatnější nebo starší. Zvláštní skupinu tvoří děti, které jsou současně také agresory. Zúčastňují se, zvláště ve skupině, šikanování jiných. Tyto děti bývají v kolektivu neoblíbené. Elliottová (1995, s. 96) tyto děti, které jsou členy určité party a upadnou tzv. v nemilost, nazývá odpadlíky. Těmto dětem v rodině láska nechybí, lze říci, že tyto děti nebyly pro matčinu úzkostnost, jak uvádí Říčan, dostatečně vedeny k samostatnosti a nenaučily se, jak se prosadit v dětském světě. Říčan u těchto dětí vidí do budoucna dobrou cestu k nápravě.

Matějček (2004) se ve svém pojednání o šikaně zaměřil na otázku, jestli šikany nepřibývá nejen proto, že je více dětí, jež jsou rizikové v důsledku svého chování a svých duševních vlastností, daných hlavně rodinnou výchovou. Potencionální oběti šikany popisuje jako chlapce měkké konstituce, kypré, neklukovské, se zvláštními zájmy, odtažitými, v nápadném chování, přemoudřelé i více dráždivé, takže se dají snáze vyprovokovat.

Za oběti šikany považují Říčan, Janošová (2010, s. 63) i ty, kteří jen nečině přihlížejí a bojí se ubližování zastavit, něco proti němu udělat. Šikana se tak pro ně stává školou konformity a zbabělosti. Autoři upozorňují na skutečnost, že u těchto dětí je dlouhodobě poškozena sebeúcta. Ve své knize se podrobněji zabývají rodinným prostředím obětí. Říčan, Janošová (2010, s. 63) uvádějí rodinné faktory, které úzce souvisejí s viktimizací:

- ✓ Hyperprotektivní matka, která dítě rozmazluje a nedovolí mu získávat zkušenosti „na vlastní pěst“.
- ✓ „Jedináčkovská výchova“.
- ✓ Rodina s problematickým vztahem k násilí, kdy rodiče odmala vštěpují dítěti zásadu, že prát se je špatné. Dítě se pak neumí bránit, jednak pro nedostatek cviku, jednak pro psychické zábrany.
- ✓ Rodina sociálně izolovaná, např. v důsledku členství v radikální marginální pospolitosti.
- ✓ Rodina s mimořádně prudérní sexuální výchovou.

1.5 Agresorovy metody šikanování

Šikanování je velmi nebezpečný sociopatologický jev, se kterým se může setkat ve škole každé dítě. Vzhledem k různým formám šikany, které jsme zjistili na základní škole v praktické části bakalářské práce, je důležité seznámit se s metodami, které agresor

používá ke zvrácení skupinové dynamiky ve svůj prospěch. Tímto tématem se podrobně ve své knize „*Skrytý svět šikanování ve školách*“ zabývá Kolář (1995, s. 42). Jde o kombinaci zjevných a skrytých metod k získání moci. Kolář uvádí, že pokud jí nečelí speciálně vycvičený pedagog, případně nepomůže odborník zvenčí, vede často velmi rychle ke zlomení samostatného myšlení a jakékoliv odporu ostatních žáků.

Vymývání mozku (Brainwashing)

Při této agresorově metodě jsou oběti vystaveny systematickému násilí, což má za následek podle Koláře (1997, s. 42) i poruchy spánku nebo psychosomatické potíže. Agresor prostřednictvím násilí vnutí obětem postoje, způsoby myšlení a jednání, které by samy dobrovolně nepřijaly. Oběti šikan (zvláště těch pokročilých) jsou dlouhodobě vystaveny velké tělesné a psychické zátěži. Výsledkem systematického násilí vede u oběti k rozpadu její původní identity a nastolení nové, alternativní identity, plně poplatné agresorům.

Psychická manipulace, nabývající až formy hypnózy

Agresoři nepoužívají zjevné násilí. Psychická manipulace spočívá v tom, že agresoři ve větší či menší míře na první pohled nenásilně přesvědčují – podvádějí a manipulativně řídí spolužáky k nesvobodným rozhodnutím. Žáci si nechávají odejmout svobodnou volbu rozhodování, ale nejsou si toho vědomi. Kolář (1997, s. 44) upozorňuje na skutečnost, že poměrně běžnou kombinací vymývání mozku a psychické manipulace je hra dvou agresorů na „hodného a zlého“. Jeden systematicky týrá oběť a druhý se jí zastává, přičemž se oba výborně baví. Vystupňovaná nerovnoprávná manipulativní komunikace nabývá někdy až charakteru hypnózy. Kolář tvrdí, že při stoupající závislosti a narůstajícímu strachu oběti z agresora roste i její sugestibilita.

1.6 Šikana jako porucha vztahů ve skupině

Šikana není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti, popřípadě několika dětí, které se na ní podílejí. Ve skupině, ve třídě může vznikat šikana na základě kontextu vztahů. Kolář (2001, s. 35) nazývá tento fenomén jako „*onemocnění celé skupiny*“. Vztahy při šikaně mají svoji vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují vždy od zárodečné podoby k nejvyššímu stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny, tedy třídy. Kolář vytvořil pět stadií onemocnění skupiny, ve kterých je zachycen negativní

proces, který ničí vztahy ve skupině. Zároveň upozorňuje na nutnost znalosti jednotlivých stádií onemocnění skupiny, neboť každá z nich vyžaduje odlišný způsob zásahu.

První stadium: zrod ostrakismu

Kázeň v takové skupině bývá dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté, ale obyčejní kluci a holky. V této skupině jde o počáteční prvky šikany, tzv. ostrakismus, které obsahují riziko dalšího negativního vývoje. Kolář (2001, s. 36) píše: *„Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.“* Dodává, že ostrakismus může přerůst do dalšího stadia.

Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Kolář (2001, s. 36) zde uvádí příčiny, které jsou důvodem k rozvinutí druhého stupně šikanování. V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, mohou začít ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity například z očekávané písemné práce nebo třeba jen z toho, že je chození do školy obtěžuje. Do druhého stadia může šikana přerůst i z důvodu, kdy se sejde v jedné třídě několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb. Velmi nepříznivou variantou je situace, kdy násilí začne praktikovat vůdce jako zábavu nebo prostě jen pro obveselení okruhu svých obdivovatelů. Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. Pokud ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování neuspějí. Pokud jsou ve skupině pokusy o šikanování trpěny, podle Koláře stačí převažující sympatizující a souhlasné postoje, je téměř jisté, že násilí v nějaké podobě zakoření a může růst do dalších pokročilých stupňů šikany.

Třetí stadium: klíčový moment - vytvoření jádra

Gajdošová, Herényiová (2006, s. 220) ve shodě s Kolářem (2001, s. 39) tento třetí stupeň považují za klíčový. Tento stupeň se rozvine tehdy, pokud se včas nezasáhne proti počáteční fyzické agresi ve třídě. Často se vytvoří ve skupině skupina agresorů, které Kolář nazývá úderným jádrem. Ti pak začnou systematicky, nikoliv pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi téměř vždy ti, kteří

jsou už osvědčeným způsobem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou tzv. nejnižší, tedy ti slabí. Přispět k rozvoji šikany mohou nepřímo i velmi slušní žáci. Ti totiž nejen, že respektují pravidla, ale ctí i zákon, totiž že se „nebronzuje“. Tak vlastně nepřímo umožňují bujení nemoci dané skupiny.

Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů

V případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost agresorů může nerušeně pokračovat. V tomto stadiu jsou normy agresorů přijaty a stanou se nepsaným zákonem. Kolář (2001, s. 39) popisuje proměnu skupiny: *„Je to něco podobného, jako když virus přemůže buňku a plně ji ovládne. Buňka zůstává navenek zachována, avšak místo aby fungováním organismus podporovala, zevnitř ho rozkládá“*. Gajdošová, Herényiová (2006, s. 220) uvádějí, že normy agresorů přijímá většina žáků, stávají se pro ně nepsaným zákonem. Začínají se chovat krutě i další žáci a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana

Kolář (2001, s. 40) toto stadium šikanování přirovnává k vykořisťování, kde na jedné straně stojí otrokáři a na straně druhé otroci. Zde jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, dochází k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování. Agresori sami sebe označují za nadlidi, krále, ministry, mazáky, apod. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné, od materiálních věcí, po jejich tělo, city, rozumové schopnosti, školní znalosti, apod. Ztrácejí poslední zbytky zábran, smysl pro realitu, jsou nutkáni k opakovanému násilí. Ve skupině zcela zvítězí zlo, nápadně podobné fašismu s jeho ideologií pánů a otroků. Otroci jsou stále závislejší a ochotnější dělat cokoliv. Tento pátý stupeň šikanování se podle Koláře objevuje v mírnější formě i na školách.

1.7 Formy šikany

Z hlediska zvoleného tématu je třeba upřesnit si podrobněji jednotlivé formy šikany, se kterými se dítě na základní škole může setkat. Podrobně se touto problematikou zabývá Kolář (2011, s. 78). Za základní formy šikany považuje celkový vnější obraz šikany, který bezprostředně souvisí s léčbou. Ze svých zkušeností vytvořil několik klasifikací šikany.

Základní formy šikany:

- ✓ **Šikana podle typu agrese – prostředku týrání:** fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany.
- ✓ **Šikana podle věku a typu školy:** šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, uční, gymnazisty..., šikana mezi vysokoškoláky.
- ✓ **Šikana z generového hlediska:** chlapecká a dívčí šikana, homofonní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům.
- ✓ **Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů:** šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků apod.
- ✓ **Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení:** na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém.

Kolář (2001, s. 32) ve své publikaci nabízí čtenáři přehled konkrétních typů šikany, které rozděluje do pěti skupin. Za nepraktičtější považuje tzv. trojdimenzionální „mapu“, podle které lze projevy šikany členit na přímé a nepřímé, fyzické a verbální, aktivní a pasivní. Kombinacemi těchto tří forem šikany Kolář vytvořil klasifikaci typů šikanování.

Tabulka č. 1: Klasifikace typů šikany (Kolář 2001, s. 33)

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věší do smyčky, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbilí. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů).
Fyzicky pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé.

O formách šikanování se můžeme dočíst i v metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Podle metodického pokynu (MŠMT, 2004) má šikanování ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit podle různých hledisek na verbální přímé a nepřímé, fyzické přímé a nepřímé, aktivní a pasivní. Metodický pokyn MŠMT upozorňuje, že za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech nabýt i rysy organizovaného zločinu.

Formami šikanování se zabývá i Fontana (1997, s. 302), který rozlišuje šikanu u chlapců a šikanu u dívek. Autor vidí odlišnosti ve formě a rozsahu u obou skupin. Výzkumy podle jeho šetření ukázaly, že mezi šikanujícími je třikrát více chlapců než dívek. Poukazuje na skutečnost, že šikanování mezi dívkami bývá skrytější, jelikož spočívá spíše ve vylučování ze skupinových činností, ve všeobecném ignorování oběti a šíření pomluv než ve zjevném fyzickém násilí. Jedlička, Koťa (1998, s. 88) připomínají, že šikana mezi dívkami může nabývat morálně odpornějších forem než je tomu v případě chlapců. V této souvislosti píší, že fyzické násilí sice není tak velké jako u chlapecké šikany, zato je doplňováno rafinovanějším ponižováním, které mívá i sexuální podtexty.

Ekonomická šikana

Bendl (2003, s. 57) upozorňuje na nebezpečnost tzv. „ekonomické šikany“, která u nás nastala vlivem nárůstu sociálních rozdílů mezi lidmi, a tudíž i mezi žáky škol. Ve vztazích mezi žáky se objevují problémy související se sociálně-ekonomickou situací rodin. Prohlubují se rozdíly mezi dětmi z bohatých a chudých rodin. Mnoho žáků základních škol, kteří si nemohou dovolit nosit značkové oblečení, mobilní telefony, často naráží na výsměch spolužáků a opovrhování z jejich strany.

Kyberšikana

Jde o poměrně novou metodu šikanování, kterou lze zařadit do základních a pravých forem šikan. Kyberšikana je jednou z forem psychické šikany. Kolář (2011, s. 85) ji charakterizuje takto: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil“*.

Obraz kyberšikany má s běžnou psychickou šikanou (tradiční nepřímou šikanou) stejné charakteristiky: záměrnost, děje se opakovaně, zahrnuje psychické násilí, včetně symbolické agrese. Obě tyto formy šikany, jak píše Kolář (2011, s. 86), způsobují oběti psychická traumata, která nejsou vidět. Tato psychická zranění bývají často hluboká a obtížně léčitelná. Kolář uvádí některé praktiky, jak lze prostřednictvím internetu a mobilu ublížit oběti:

- ✓ Zasílání urážlivých a zastrašujících textových zpráv prostřednictvím e-mailu, SMS, MMS zpráv.
- ✓ Rozesílání dehonestujících videí a fotografií oběti.
- ✓ Vytváření webových stránek, kde je oběť urážena, ponižována.
- ✓ Pořádání negativních internetových anket, kdo je nejošklivější, nejhloupější apod.
- ✓ Vyvěšení pornografických fotografií s tváří oběti.
- ✓ Nahrávání epizod ponížení oběti.
- ✓ Nepřímé útoky a kyberšikana pomocí prostředníka. Pod jménem oběti se rozesílají urážlivé zprávy nebo se oběť přihlašuje do různých seznámek a e-mailových listů.

Kolář (2011, s. 90) upozorňuje na skutečnost, že i když kyberšikana přesahuje rámec školy, je možné ji odhalit. Vždy je potřebné zmapovat vztahy ve třídě, zda tam neprobíhá školní šikana. Velmi častá je propojenost právě mezi školní šikanou a kyberšikanou.

Neobvyklé formy šikany

Jde o šikanu, jejíž odlišnost od pedagoga vyžaduje úpravu základního vyšetřovacího postupu. Kolář (2011, s. 94) ji charakterizuje takto: „*Jde o šikanu, která nás může svou podobou šokovat a zcela vyřadit z provozu*“. Kolář mluví o dvou typech neobvyklých šikan, se kterými se můžeme setkat. Šikany krajně ohrožující potřebu bezpečí pedagoga a život dětí, ohrožující bazální potřebu bezpečí pedagoga a útočící na jeho integritu. Většinou se jedná o fyzicky extrémně brutální šikany, kterých se stane pedagog náhodným svědkem. Může jít ale i o podobu sexuálního násilí a ponížení, která pedagoga uvedou do rozpaků a nemohoucnosti. Druhým typem neobvyklých šikan jsou šikany se změnou v základním schématu. Jde o šikany, které zahrnují nějakou změnu v základním schématu šikanování, což vede ke komplikacím ve vyšetřování i léčbě. Může jít o zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků šikany. Zahrnuje i odlišnost v organizování života ve škole a nedostatečnou propojenost šikany se školou kam patří např. šikanování ve škole se zvláštní organizací výuky a šikanování, které probíhá mimo školu. Do šikany

se zvláštností útočníků lze zařadit rasově motivovanou šikanu, šikanu umocněnou drogou, „dobrovolné“ otročení a sexuální šikanu (Kolář 2011, s. 94).

2 Řešení a prevence šikany ve škole

Vzhledem ke zvolenému tématu se v následujících kapitolách zaměříme na možná řešení, způsoby vyšetřování, nápravu šikany a preventivní opatření proti šikaně na základní škole. V každé škole šikana třeba v mírnější podobě existuje. Většinou bývá skrytá, pedagogové o ní nemusí vědět a ti učitelé, kteří o šikaně ve své třídě vědí, mohou mlčet z bezradnosti nebo z obavy, že jim bude vytýkána neschopnost děti zvládnout. Ředitel školy pak může být tím posledním, kdo se dozví, že na jeho škole šikana probíhá. Podle Říčana (1995, s. 48) by měl být učitel vždy ve střehu a všimnout si všech náznaků toho, že je určité dítě šikanováno. Ve své knize *„Agresivita a šikana mezi dětmi“* uvádí známky šikany, ze kterých může pedagog poznat, že je dítě šikanováno. Upozorňuje, že některé známky mohou být samy o sobě nevinné, mohou patřit k běžnému dění ve třídě, při častějším výskytu však přesto půjde o známku toho, že je dítě obětí šikany.

Přímé známky šikany:

- ✓ Posměšné poznámky na adresu dítěte, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
- ✓ Kritika dítěte, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, případně pohrdavým tónem.
- ✓ Příkazy, které dítě dostává od jiných dětí, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim dítě podřizuje.
- ✓ Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- ✓ Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Nepřímé známky šikany:

- ✓ Dítě je o přestávkách často samo, ostatní o ně nejeví zájem, nemá kamarády.
- ✓ Při týmových sportech bývá dítě voleno do mužstva mezi posledními.
- ✓ O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- ✓ Má-li dítě promluvit před třídou, je nejisté, ustrašené.

- ✓ Působí smutně až depresivně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- ✓ Zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle.
- ✓ Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- ✓ Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- ✓ Odřenin, modřin, škrábanců nebo řezných ran, které dítě nedovede uspokojivě vysvětlit.

Podle Bendla (2003, s. 67) pořád existuje mnoho faktorů, které brání efektivnímu řešení šikany, ať už se jedná o hraní na „mrtvého brouka“ ze strany školy, které zcela popírá nebo zamlžuje pravý stav věcí, zatloukání agresorů a strach obětí přiznat kompetentním osobám, že jsou týrány. Bendl nezůstává pouze u obecných úvah. Uvádí konkrétní skupiny faktorů komplikujících řešení šikany na školách. Varuje před nepřehledností situace, kdy je někdy obtížné rozpoznat kdo je agresorem a kdo obětí, neboť oběť je často tyranizováním ze strany agresorů rovněž dohnána k agresi. To činí situaci značně nepřehlednou. Škola jako celek nemá zájem přiznat existenci šikany, v dnešní době, kdy probíhá mezi školami boj o žáka, lze jen těžko předpokládat, že škola otevřeně přizná problémy se šikanou. Faktorem, který zvyšuje pravděpodobnost výskytu šikany, jsou i nedostatečné legislativně-kázeňské pravomoci školy. Agresoři vědí, že za své chování nebudou potrestáni, a to buď proto, že k tomu škola nemá žádné velké pravomoci, nebo proto, že si málokdo troufne šikanu řešit. Není výjimkou, že učitelé o šikaně ve své třídě vědí, ale nepřiznají tuto skutečnost, neboť v ní vidí své osobní selhání. Dalším faktorem znemožňující řešení šikany je fakt, že sama oběť se zdráhá svěřit se dospělému se svým problémem. Důvodem mlčení oběti je většinou strach z odplaty agresorů. Pro oběť bývá těžké přiznat, že ji někdo nemá rád, neboť každý člověk touží po tom být oblíbený a uznávaný. Ovšem i rodiče některých obětí komplikují nebo dokonce přímo odmítají vyšetřování případů šikanování, neboť se obávají, že by to situaci jejich dítěte mohlo ještě zhoršit.

Překážkami v cestě řešení šikanování na školách se zabývá i Kolář (2001, s. 51), který ve shodě s Bendlem uvádí, že čím je šikana pokročilejší, tím je dokonalejší zakrývací a protiúdržavný systém. V této souvislosti hovoří o „komplotu velké šestky“ jako o základní variantě zakrývání šikany a „spiknutí ochránců spravedlnosti“ jako o rozšířené variantě zakrývání šikany. V obou případech má na mysli překážky, které brání odhalování a vyšetřování šikany. Ve své konečné podobě se projevuje tím, že:

- ✓ oběť nedokáže podrobně vypovídat o tom, čemu byla vystavena,

- ✓ agresori úporně, přesvědčivě a organizovaně lžou,
- ✓ většina ostatních spolužáků také lže nebo nechce vypovídat; objevují se falešní svědkové,
- ✓ rodiče agresorů jsou přesvědčeni, že jejich děti byly nespravedlivě nařčeny, někdy se snaží dokonce vyvolat dojem, že agresorem je oběť,
- ✓ rodiče oběti mají většinou strach o osud svého dítěte a bojí se dalšího vyšetřování,
- ✓ při pokročilé šikaně brání nevědomě vyšetřování i pedagog.

Kolář (2001, s. 53) píše: *"I když by šikanovaný často chtěl spolupracovat, nejde to. Jsou věci, které mu v tom brání. Nedokáže vypovídat, protože by ztratil poslední zbytky sebeúcty, hrozí mu rozpad osobnosti. Každé další vyšetřování se pro něj může stát druhotnou traumatizací,"*

2.1 Diagnostika – kvalifikovaná pomoc

Pedagog, který chce šikanování úspěšně odhalit, by měl být připraven na to, že změní tak trochu profesi a stane se laickým kriminalistou a psychoterapeutem. Měl by postupovat podle vyšetřovací strategie a taktiky. Navíc by měl poskytovat ochranu a emoční podporu oběti. Pedagog podle Koláře (2001, s. 108) musí počítat s tím, že se bude muset citově i časově angažovat. Když pedagog odhalí, že jde skutečně o šikanování, nemůže věc zvládnout během přestávky a měl by si zajistit dostatečný prostor na vyšetřování. Ve své nejnovější publikaci Kolář (2011, s. 163) poskytuje čtenáři informace, jakým způsobem lze řešit šikanu na školách. Podstatou je pomoc, která zahrnuje rozpoznání přítomnosti šikany, její důkladné zmapování a promyšlenou alternativní léčbu. Prvotním úkolem jakéhokoli vyšetřování šikany je odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany. Podle toho pak pedagog volí nejvhodnější metodu při vyšetřování. Kolář uvádí tři základní kroky k pomoci.

První krok pomoci: Diferenciální diagnostika

Na úplném počátku, pokud se pedagogovi dostanou informace o možném ubližování slabším, musí co nejrychleji vyhodnotit situaci a posoudit, zda se jedná o šikanu, či nikoli. Při zhodnocování projevů násilí je nutné vždy posoudit, zda jsou přítomny znaky šikanování: záměrnost, opakování, samoúčelnost agrese a nepoměr sil. Současně je potřeba udělat diferenciální diagnostiku. Prakticky to znamená, že potřebujeme odlišit šikanování

od typů škádlení. Také je potřeba oddělit šikanování od jiných typů násilí např. jednorázový konflikt mezi žáky.

Druhý krok pomoci: Vnitřní diagnostika

V tomto kroku Kolář (2011, s. 164) upozorňuje na důležitost posouzení šikany ze tří praktických pohledů a určení formy šikany. Ty nám pak slouží pro určení základního směru léčby a nastavení hranic, kdy může šikanu řešit škola sama a kdy musí spolupracovat s odborníky. Je třeba mapování šikany jako nemocného chování, mapování šikany jako poruchy vztahů ve skupině a mapování šikany jako závislosti. Zde posoudí pedagog vzájemné vazby mezi agresory a oběťmi. Další nezbytnou informací jsou poznatky o jejích formách. Důležitým doplňujícím kritériem pro posouzení šikany je podle Koláře (2011, s. 166) odhad síly a typu jejího zakrývacího a protiúdržavného systému. Při diagnostice šikany je užitečné orientovat se alespoň zhruba v příčinách a podmínkách – spouštěcích mechanismech. Pedagoga zajímají negativní školní vlivy, které způsobují „zkrat“ v normálním chování žáků a vyvolávají řetězovou reakci, která vyústí v šikanování. Posledním doplňujícím diagnostickým kritériem je pedagogova orientace, jaké škody šikana způsobila v celé skupině. Pedagog by se měl zajímat, jak oběť šikanování prožívá a jak se na ní týrání podepsalo. Posledním úkolem tohoto kroku je navrhnout diagnózu.

Třetí krok pomoci: Určení typu scénáře pro základní směr léčby

Pro potřeby škol Kolář (2011, s. 168) vypracoval vyhodnocení hrubé diagnózy. Základním kritériem je zjištění, zda jde o šikanu počáteční v prvním, druhém a třetím stadiu nebo pokročilou ve čtvrtém a pátém stadiu. K němu přidal široké kritérium, ve kterém se pedagog rozhodne, zda se jedná o běžnou či komplikovanou formu šikany. Do komplikovaných forem šikany řadí Kolář především neobvyklé formy šikany, které vyžadují výraznější úpravu metody. Pokud stadium a formu šikany pedagog vyhodnotí a k výsledkům přiřadí jedno ze dvou typů řešení – první pomoc nebo celkovou léčbu, získá šest typů scénářů pro základní směr řešení.

Klasifikace scénářů pomoci podle cíle léčby, stadia a formy šikanování:

- ✓ *Situace, které zvládne škola sama:*
  - ✓ První pomoc pro obyčejnou počáteční šikanu.

- ✓ Celková léčba pro řešení prvních dvou stadií šikanování, RTP – Rámcový třídní program.
- ✓ *Scénáře, kdy škola potřebuje pomoc zvenku:*
  - ✓ První pomoc pro komplikovanou počáteční šikanu.
  - ✓ První pomoc pro obyčejnou pokročilou šikanu.
  - ✓ První pomoc pro komplikovanou pokročilou šikanu, patří sem např. výbuch skupinového násilí.
  - ✓ Celková léčba pro třetí stadium šikanování s běžnou i komplikovanou formou, ZIP – Základní intervenční program (Kolář 2011, s. 169).

2.2 Strategie vyšetřování

Kolář (2001, s. 113) hovoří o dvou typech strategií vyšetřování šikany. Jeden vnější a lokální a druhý vnitřní a globální. Jejich společným cílem je vždy snaha ochránit informátory před pomstou agresorů. Jde o to, že vyšetřování obětí a svědků, ale i agresorů je realizováno tak, aby si ostatní nemohli vyhodnotit, co kdo řekl.

Typy strategií:

- ✓ *Vzhledem k úrovni cílů:*
  - ✓ Strategie zmapování symptomů,
  - ✓ vnějšího obrazu - jevové stránky;
  - ✓ strategie postižení vnitřního vývoje - konstelace postojů k šikanování.
- ✓ *Podle rozsahu vyšetřování:*
  - ✓ Strategie globální (speciální sociometrické šetření celé skupiny, vyšetřování všech žáků);
  - ✓ strategie lokální (dílčí-specifické šetření a vyšetřování vybraných žáků).

Říčan, Janošová (2010, s. 79) doporučují při vyšetřování šikany dodržovat základní postup:

- ✓ Rozhovory s informátory a oběťmi,
- ✓ rozhovory se svědky,
- ✓ rozhovory s agresory, resp. podezřelými.

Podrobněji se strategií vyšetřování šikany zabývá Kolář (2001, s. 113). Jeho „Pětikroková“ strategie vyšetřování je univerzální a lze ji tudíž použít ve všech případech první pomoci. Dodává, že tato strategie vyšetřování je nejméně náročná a je použitelná v rámci tradiční pedagogické odbornosti.

Vlastní strategie zahrnuje pět kroků:

- ✓ Rozhovor s informátory a oběťmi.
- ✓ Nalezení vhodných svědků.
- ✓ Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv konfrontace obětí a agresorů!).
- ✓ Zajištění ochrany obětem.
- ✓ Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi (Kolář 2001, s. 113).

U běžných šikan jsou podle Koláře (2001, s. 113) všechny kroky strategie nezbytné, žádný z nich nelze úplně vynechat. Pořadí je stálé, kromě čtvrtého kroku zaměřeného na zajištění ochrany obětem. Ten není pevný a lze ho podle potřeby měnit (podrobněji dále). Úkolem této strategie první pomoci je zmapování vnějšího obrazu šikanování. V praxi to znamená, že musíme nalézt odpovědi na otázky:

- ✓ Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?
- ✓ Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů?
- ✓ Kdo z nich je iniciátor, kdo je aktivní účastník šikanování a kdo je obětí i agresorem?
- ✓ Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?
- ✓ K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
- ✓ Jak dlouho šikanování trvá?

Kolář (2001, s. 114) doporučuje výpovědi k jednotlivým otázkám důkladně zapsat a uspořádat do kvalitního důkazního materiálu. Je třeba mít jistotu, jak šikanování konkrétně probíhalo. Nejdůležitější je vypracování přehledu hlavních typů agresorů (iniciátorů, aktivních účastníků a agresorů, kteří jsou současně obětí); u jejich jmen si poznamenat přesné údaje kdy, kde, jak a komu co udělali. Je to důležité pro úspěšné uplatnění metody vnějšího nátlaku. Pedagog toto potřebuje i pro sebe, aby byl chráněn před stížnostmi rodičů agresorů.

2.3 Náprava šikany

Kolář (1997, s. 101) uvádí, že náprava šikany se do určité míry vždy prolíná s vyšetřováním. Podle Koláře lze nápravu šikany zvládnout dvěma zásadně odlišnými metodami nápravy, kterými jsou metoda vnějšího nátlaku a metoda usmíření.

Metoda vnějšího nátlaku

Cílem metody je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. Tato metoda by měla obsahovat individuální nebo komisionální pohovor, oznámení o potrestání agresorů před celou třídou a ochranu oběti. Kolář doporučuje u zárodečných podob šikanování u dětí vyvinout pedagogický nátlak mezi „čtyřma očima“ nebo při setkání třídního učitele, agresora a jeho rodičů. U pokročilých stadií je potřeba uplatnit nátlak prostřednictvím komisionálního pohovoru. Škola může využít pro potrestání agresorů běžná nebo mimořádná opatření.

Běžná výchovná opatření:

- ✓ Tzv. výchovná opatření (napomenutí, a důtka pedagoga, důtka ředitele, podmíněčné vyloučení a vyloučení ze studia.
- ✓ Snížení známky z chování.
- ✓ Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.
- ✓ Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení SVP nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

Mimořádná výchovná opatření:

- ✓ Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
- ✓ Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- ✓ Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování (Metodický pokyn č. 28275/2000-22, 2004).

Další nezbytnou součástí nátlakové metody je informování žáků celé třídy o závěru výchovné komise. Škola by měla vždy vyjádřit jednoznačné a pevné stanovisko,

že šikanování nebude trpěno a viníci budou při odhalení potrestáni! Metoda nátlaku potlačuje jen příznaky, a proto není vyloučeno, že se situace nebude opakovat, proto je nutné po vyšetření a potrestání zajistit ochranu oběti. Pro posílení bezpečnosti oběti Kolář (2001, s. 125) navrhuje:

- ✓ Setkávání pedagoga s loajálními informátory,
- ✓ stanovení ochránců oběti (ze třídy nebo z vyšších ročníků),
- ✓ intenzivním sledováním situace, včetně docházky oběti,
- ✓ zprostředkováním péče v odborném zařízení a udržování kontaktu s jeho pracovníkem,
- ✓ vytvoření „horké linky“ s rodiči.

Metoda usmíření

Metoda se pokouší ve zjevně nemocné části skupiny změnit vztahy, především mezi agresory a oběťmi, k lepšímu. Jde zde o změnu agresivního postoje, o domluvu a usmíření mezi aktéry šikanování. Agresor nebývá potrestán, místo toho nastupuje řízené hledání nápravy v neformální atmosféře. Jde o snahu podporováním schopnosti agresora vcítit se do pocitů oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení. Kolář upozorňuje na skutečnost, že použití této metody je velmi omezené. Lze ji použít při nebrutálních formách prvního a druhého stadia šikanování u dětí mladšího školního věku.

2.4 Prevence šikany

Prevence a úspěšné řešení šikany vyžaduje existenci určitých schopností a charakteristik učitelů, stejně jako respektování výchovných zásad. Součástí preventivních opatření je podle Bendla (2003, s. 77) informování o linkách důvěry, včetně sdělení konkrétních adres a telefonních čísel, na která se mohou žáci v případě potřeby obrátit.

(Bendl 2003, s. 78) považuje za účinné šikanování předcházet, než ho pak následně odstraňovat. V oblasti šikanování rozlišuje prevenci primární a sekundární. Primární prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, preventivních aktivitách ve školách. Nejlepší ochranu proti šikanování vidí v budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi dětmi a jejich pedagogy. Sekundární prevence se uplatňuje v situacích, kdy k šikaně už došlo a musí být použita opatření

k nápravě, aby se problémy už znovu neobjevily. Do sekundární prevence patří včasná diagnostika, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření, včetně výchovné práce s agresory.

Bendl (2003, s. 78) ve shodě s Gajdošovou, Herényiovou (2006, s. 223) tvrdí, že šikanování lze předejít zejména tím, že se důraz bude klást na rozvíjení sociálních dovedností a sociální kompetence žáků. Žáci by se měli učit vzájemně tolerovat a akceptovat jiné názory, postoje a vyznání víry, jiné rasy a sociální skupiny, správně řešit konflikty a posilovat empatické citění. Základem je vždy humanizace školy. V takové škole jsou vysoké požadavky nejen na školní výkon, na známku a na vědomosti, ale i na rozvoj dobrých sociálních vztahů a citů. Gajdošová, Herényiová (2006, s. 223) doporučují spolupráci školy a rodiny, protože se osvědčilo, že dobrá vzájemná komunikace mezi rodinou a školou má pozitivní vliv na chování dětí ve škole, zlepšuje jejich disciplínu a vztahy k učitelům, zvyšuje jejich motivaci k učení a studijní úspěšnost. Pöthe (1999, s. 144) se zamýšlí také nad prevencí šikany ve školách. Považuje za důležité:

- ✓ Vytvářet atmosféru otevřenosti a vzájemné solidarity,
- ✓ definování vlastních postojů k podstatě a existenci šikany,
- ✓ stanovení jasných pravidel chování v kolektivu,
- ✓ vedení pravidelných diskusí na téma tělesné, etnické či kulturní odlišnosti, vzdělávání v oblasti lidských práv a duchovních tradic,
- ✓ výchovné metody založené na chvále a ocenění místo trestů a sankcí,
- ✓ stanovení dohledu nad chováním dětí a cíleným sledováním přímých a nepřímých známek šikany.

Kolář (2011, s. 258) doporučuje školám, aby se do preventivního programu zapojili všichni pedagogové. Jde o to, najít vhodný způsob, jak promyšlený program proti šikaně začlenit do systému školního vzdělávacího programu. To obnáší jeho uvedení do života na úrovni řízení školy, vzdělávání pracovníků školy a preventivně výchovné a vzdělávací činnosti žáků.

Kolář (2001, s. 198) navrhuje schéma prevence školních šikan na školách:

- ✓ Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.

- ✓ Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.
- ✓ Odborné služby resortu školství, tvořené PPP, SVP, SPC, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
- ✓ Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem např. spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry apod.
- ✓ Pomoc a podpora MŠMT a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování. kontrola ze strany České školní inspekce, MŠMT, a krajských úřadů, jak jsou připraveni ochránit žáky před šikanováním.
- ✓ Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, např. Nadace Naše dítě, a Linka bezpečí, Amnesty International v ČR, občanské sdružení Společenství proti šikaně.

Konkrétní preventivní program na každé škole by měl podle Koláře (2011, s. 259) obsahovat:

- ✓ Zmapování situace – evaluace.
- ✓ Motivování pedagogů pro změnu, společné vzdělávání a supervize všech pedagogů.
- ✓ Užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví).
- ✓ Společný postup při řešení šikanování.
- ✓ Prevence v třídních hodinách.
- ✓ Prevence ve výuce.
- ✓ Prevence ve školním životě mimo vyučování.
- ✓ Obranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitel).
- ✓ Spolupráce s rodiči.
- ✓ Školní poradenské služby.
- ✓ Spolupráce se specializovaným zařízením.
- ✓ Vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí zúčastňují žáci z různých škol).

Říčan (1995, s. 78) vidí problematiku prevence na školách především v posílení demokracie ve třídě a ve škole. Znamená to především ptát se dětí na jejich názory a přání, trpělivě a s respektem jim naslouchat. Dávat dětské skupině, zvláště třídě jako celku možnost volby pěstovat žákovskou samosprávu v rámci školy, otevřeně informovat rodiče o problémech školy, umožňovat rodičům co nejčastější přístup do školy a podněcovat aktivitu rodičovské organizace na škole. Dobrou prevencí je podle Říčana také vedení dětí k ideové výchově, která je založena na základních hodnotách, jako je úcta, solidarita, soucit, obětavost atd. Nedílnou součástí každé prevence je i co nejširší uplatňování kooperace mezi dětmi. Základní myšlenkou je vytváření kooperačních týmů, podporování zapojení outsiderů do skupinových aktivit, dát jim příležitost být platnými členy „týmu“ a tak jim pomoci získat respekt třídy i vyšší sebeúctu, učit potenciální agresory i oběti šikany sociálním dovednostem.

2.5 Šikana z právního hlediska

Právní řešení šikany je velice problematické. Martínek (2009, s. 142) doporučuje rodičům, aby se vždy obrátili nejprve se žádostí o pomoc na školu, neboť právní řád přiznává žákům a jejich rodinným zástupcům aktivní ochranu před šikanujícím chováním. Pokročilejší formy šikany mohou naplnit skutkovou podstatu řady trestných činů, např.:

- ✓ omezování osobní svobody,
- ✓ vydírání,
- ✓ vzbuzení důvodné obavy,
- ✓ znásilnění, pohlavní zneužívání nebo kuplířství,
- ✓ ublížení na zdraví,
- ✓ poškozování cizí věci.

Kolář (2011, s. 289) upozorňuje na skutečnost, že k trestní odpovědnosti osob mladších 15 let nedochází. To podle něho ovšem neznamená, že za určitých okolností nemohou být postiženy jinak nebo že nemohou být postiženi jejich rodiče. Šikany těžších stupňů by měli být řešeny soudem pro děti a mládež. V případě mladistvích lze uložit trest obecně prospěšných prací, propadnutí věci, vyhoštění. Tato instituce může uložit dohled probačního a mediálního pracovníka. Pokud ani tento krok nepomůže, je určitým řešením umístění do diagnostického a následně výchovného ústavu pro děti a mládež, v extrémních

podmínkách může dojít k odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Jedinci starší 15 let a mladší 18 let si tento trest odpykávají ve výchovném ústavu pro mládež. Trestní zákon stanoví odpovědnost rodičů za výchovu dětí. Rodiče tak mohou být obviněni z ohrožování mravní výchovy mládeže.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Cíl praktické části

Vzhledem ke zvolenému tématu bakalářské práce bylo hlavním cílem praktické části zjistit, zda se šikana na vybrané základní škole vyskytuje a jaké jsou její nejčastější formy. Osloveni byli žáci 6. a 7. ročníků městské základní školy v severočeském kraji. Průzkum byl proveden v rozmezí prosinec 2011 – leden 2012. Záměrem bylo provést průzkum formou dotazníkového šetření a vyvrátit či potvrdit stanovené hypotézy.

3.1 Stanovení předpokladů

Společně s cíli praktické části bakalářské práce byly vytvořeny předpoklady, které jsme se snažili ověřit u žáků vybrané základní školy formou dotazníkového šetření.

Předpoklad 1: Předpokládáme, že každé desáté dítě na vybrané základní škole má osobní zkušenost se šikanou.

Předpoklad 2: Předpokládáme, že alespoň v 60 % má šikana podobu verbálního násilí.

4 Použité metody

Pro ověření předpokladu byla pro předloženou bakalářskou práci zvolena metoda dotazníkového šetření. Disman (1998, s. 141) považuje dotazník za vysoce efektivní techniku sběru dat, která může postihnout velký počet respondentů při relativně malých nákladech. Průcha, Walterová, Mareš (1995, s. 54) charakterizují dotazník jako „*Výzkumný a diagnostický prostředek k shromažďování informací prostřednictvím dotazování osob. Podstatou je soubor otázek (výroků) zkonstruovaný podle kritérií vědecké metodologie, předkládaný v písemné formě. Objektivnost získaných výsledků závisí významně na formulaci otázek, výběru respondentů a způsobu zadávání dotazníku*“.

Pro šetření byl použit modifikovaný dotazník PhDr. Michala Koláře, který se problematikou šikany dlouhodobě zabývá a z jehož literatury bylo převážně čerpáno v teoretické části bakalářské práce. Dotazník tvoří 20 standardizovaných otázek (viz. Příloha č. 1). 12 otázek je uzavřených, 8 otázek je polouzavřených, žákům nabízejí možnost vlastní odpovědi mimo rámec navržených možností. Dotazníková metoda byla zvolena zejména pro její ekonomickou a časovou nenáročnost. Šetření jsme zvolili anonymní, zejména kvůli navození důvěry u respondentů. Sběr dat byl proveden v rozmezí prosinec 2011 – leden 2012. Žákům byl dotazník rozdán v době vyučování a jeho vyplnění žákům zabralo zhruba 15 minut.

Dotazník je rozdělen do několika částí, které zjišťují vztah žáků ke škole a ke třídnímu kolektivu, zkušenost žáků se šikanou z pohledu nezúčastněných osob, osobní zkušenost žáků se šikanou, způsoby řešení šikany z pohledu žáků. Poslední otázka podává informaci o prevenci šikany ve škole a o informovanosti žáků o problematice šikanování.

5 Popis zkoumaného vzorku

Dotazníkové šetření bylo provedeno u žáků 6. a 7. ročníků základní školy, tedy žáci ve věku od 11 do 13 let. Tyto dva ročníky druhého stupně základní školy tvoří čtyři třídy, tedy celkem 113 žáků. V době vyplňování dotazníků a sběru dat byla absence 11 žáků. Dotazníkové metody se tedy zúčastnilo 102 žáků. Výsledky šetření jsou zpracovány v tabulkách a grafech v následujících kapitolách.

5.1 Charakteristika školy

Průzkum probíhal v základní škole Libochovice, která se nachází v severočeském kraji. Jedná se o školu na malém městě, kterou navštěvují nejen žáci ze spádové oblasti, ale také z přilehlých deseti obcí.

V současné době navštěvuje základní školu 449 žáků. Školu navštěvují žáci od první do deváté třídy. Pedagogický sbor tvoří 23 učitelů, z toho dva speciální pedagogové a jeden výchovný poradce. Součástí základní školy je i školní družina, kterou vedou dvě vychovatelky, dále školní jídelna, tělocvična. Ve škole se nachází keramická dílna, dílna na šití a speciálně vybavené učebny na hudební výchovu, chemii, fyziku a dvě učebny vybavené počítači. Ke škole náleží i nově vybudovaný sportovní areál – hřiště na košíkovou, vybíjenou s asfaltovým povrchem. Základní škola nabízí kroužky technické, jazykové a sportovní. V areálu školy najdeme i Základní uměleckou školu. Ta poskytuje většinu nabízených mimoškolních aktivit – hru na hudební nástroje, výtvarný, taneční, dramatický a pěvecký kroužek.

Obrázek 1: Základní škola Libochovice

6 Průběh průzkumu

Před samotným průzkumem jsme pro ověření vhodnosti otázek v sestaveném dotazníku zvolili pilotní průzkum. V jedné třídě sedmého ročníku jiné základní školy stejného typu, jsme ve vyučovací hodině požádali žáky o vyplnění dotazníku. Cílem pilotního průzkumu bylo zjistit, zda jsou otázky, které dotazník obsahoval, pro žáky dostatečně srozumitelné. Chtěli jsme se vyvarovat nesprávnému vyplnění dotazníku ze strany žáků v našem zkoumaném vzorku. Také jsme chtěli zjistit, kolik času žáci potřebují na vyplnění takového dotazníku. Po jeho vyplnění se děti otevřeně vyjadřovali k položeným otázkám a následně nám kladli otázky, které se týkaly samotného problému šikanování. Tato diskuse byla velmi přínosná, neboť na jejím podkladu jsme podchytili některé nedostatky a několik otázek jsme následně upravili, tak, aby byly pro žáky v cílové skupině co nejvíce srozumitelné a aby jim vyplnění dotazníku nečinilo žádné problémy. Výsledky pilotního průzkumu nejsou součástí této bakalářské práce.

Pro sběr dat jsme se v základní škole v Libochovicích domluvili s ředitelem školy, že vyplněním dotazníků pověří třídní učitelky jednotlivých tříd šestého a sedmého ročníku, které dotazníky rozdají v hodině rodinné výchovy. Následně jsme byli požádáni vedením školy o výsledky šetření. Tímto jsme byli potěšeni, protože považujeme za důležité a přínosné, že se škola zajímá o aktuální stav tak závažné problematiky, jakou bezpochyby šikana je.

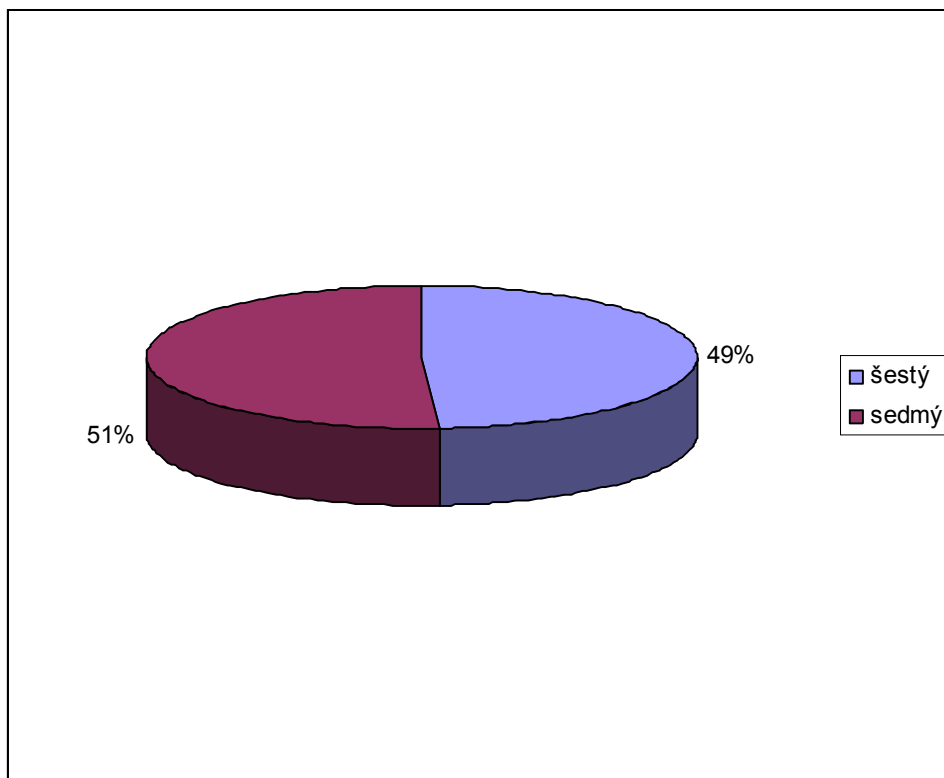

7 Vyhodnocení průzkumného šetření

Jak již bylo zmíněno, průzkumného šetření na základní škole v Libochovicích se zúčastnilo celkem 102 žáků šestých a sedmých tříd. Tabulka 2 nás seznamuje s počtem respondentů, kteří se zúčastnili dotazníkového průzkumu. Ke zpracování výsledků výzkumného šetření bylo použito 102 dotazníků. Z celkového počtu těchto žáků bylo 49 dívek a 53 chlapců. Toto rozdělení podle pohlaví nám znázorňuje tabulka 3. Výsledky jsou vyjádřeny v celých číslech a zpracovány do tabulek. Výsledky v grafech jsou vyjádřeny v procentech spolu s krátkým popisným shrnutím.

Tabulka 2: Počet zúčastněných žáků

ročník	počet žáků
šestý	50
sedmý	52
celkem	102

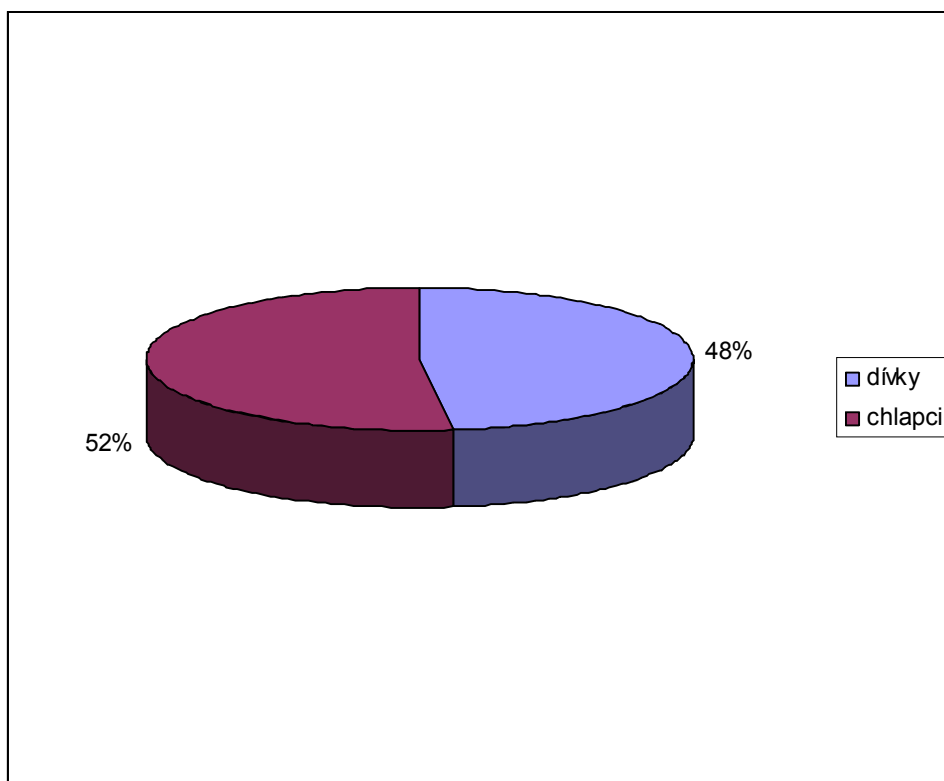

Graf 1: Počet zúčastněných žáků

Z grafu 1 je patrné, že žáků v sedmém ročníku v období dotazníkového šetření bylo více, tedy 50 žáků (51 %). Žáků šestých ročníků se zúčastnilo o dva žáky méně, tedy 52 (49 %).

Tabulka 3: Rozdělení podle pohlaví

pohlaví	počet
dívky	49
chlapci	53
celkem	102

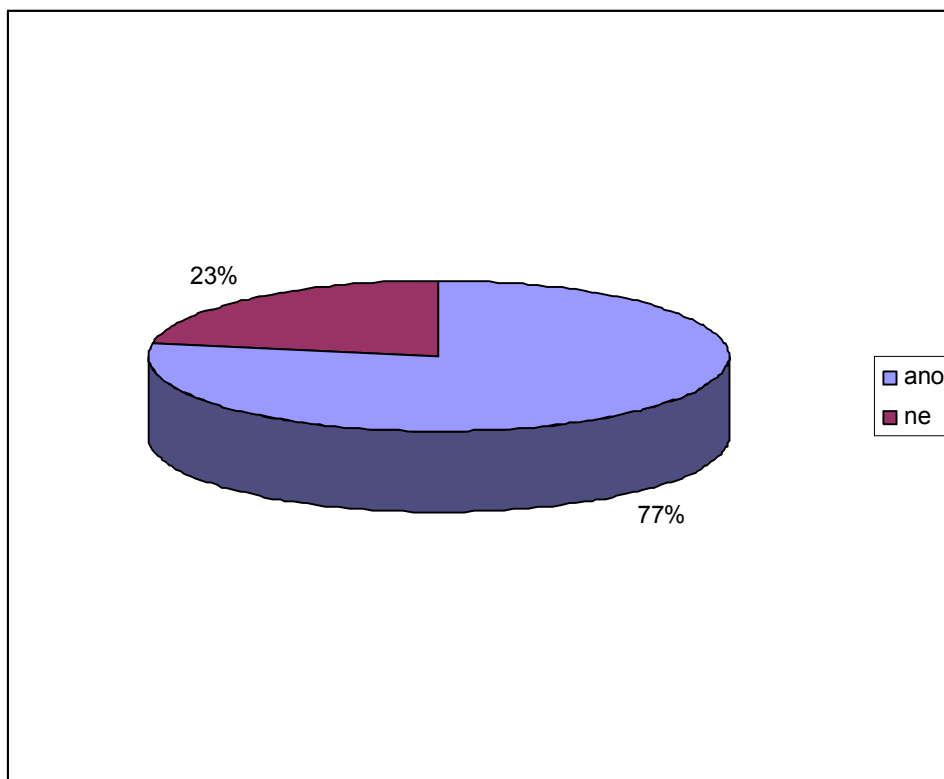
Graf 2: Rozdělení podle pohlaví

Většinu respondentů dotazníkového šetření tvořili chlapci v počtu 53 (52 %). Děvčata tvořila menší skupinu, zúčastnila se v celkovém počtu 49 (48 %).

Otázky zjišťující vztah žáků ke škole a ke třídnímu kolektivu

Otázka 1 Chodíš rád/a do školy? Napiš proč.

- a) Ano – 79 odpovědí.
- b) Ne – 23 odpovědí.

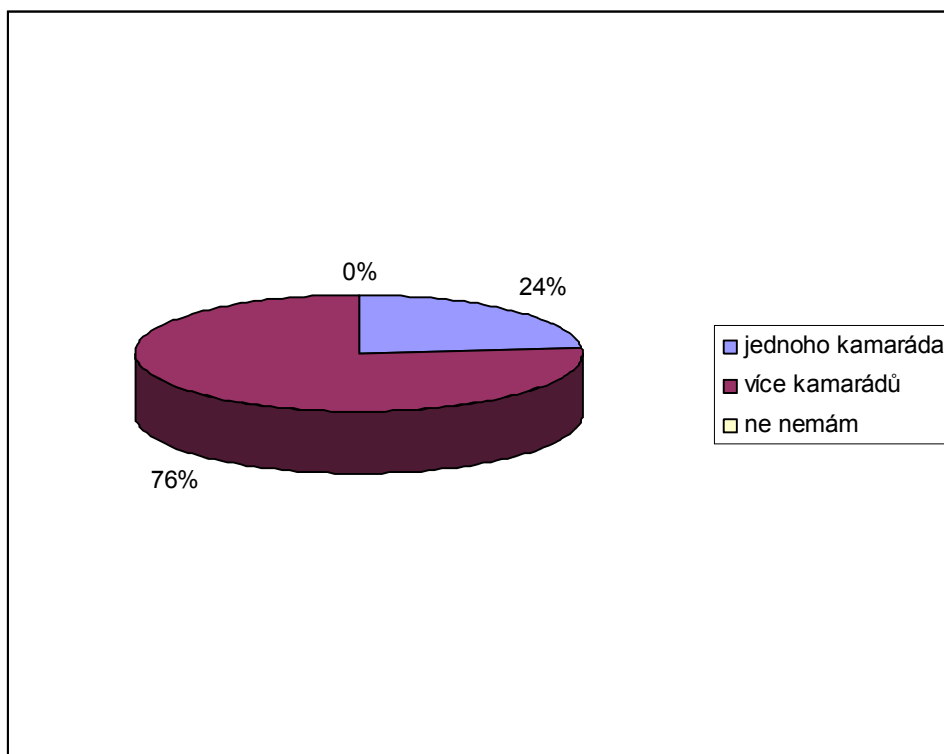

Graf 3: Znázornění odpovědi na otázku 1

Na otázku zda žáci chodí do školy rádi, odpovědělo 79 (77 %) respondentů kladně. 23 (23 %) respondentů do školy rádi nechodí. Je příjemné zjištění, že se žáci do školy těší. Ve druhé části otázky mohli respondenti napsat důvod, proč chodí do školy rádi nebo neradi. Respondenti, kteří se vyjadřovali kladně chodí rádi do školy zejména kvůli kamarádům, legraci ve třídě a kvůli novým poznatkům. Respondenti, kteří chodí do školy neradi, nejčastěji jako důvod uváděli nudu, ranní vstávání a nechut' k učení.

Otázka 2 Máš ve třídě kamarády?

- a) Ano mám – 102 odpovědí.
- b) Jednoho kamaráda – 24 odpovědí.
- c) Více kamarádů – 78 odpovědí.
- d) Ne nemám – 0 odpovědí.

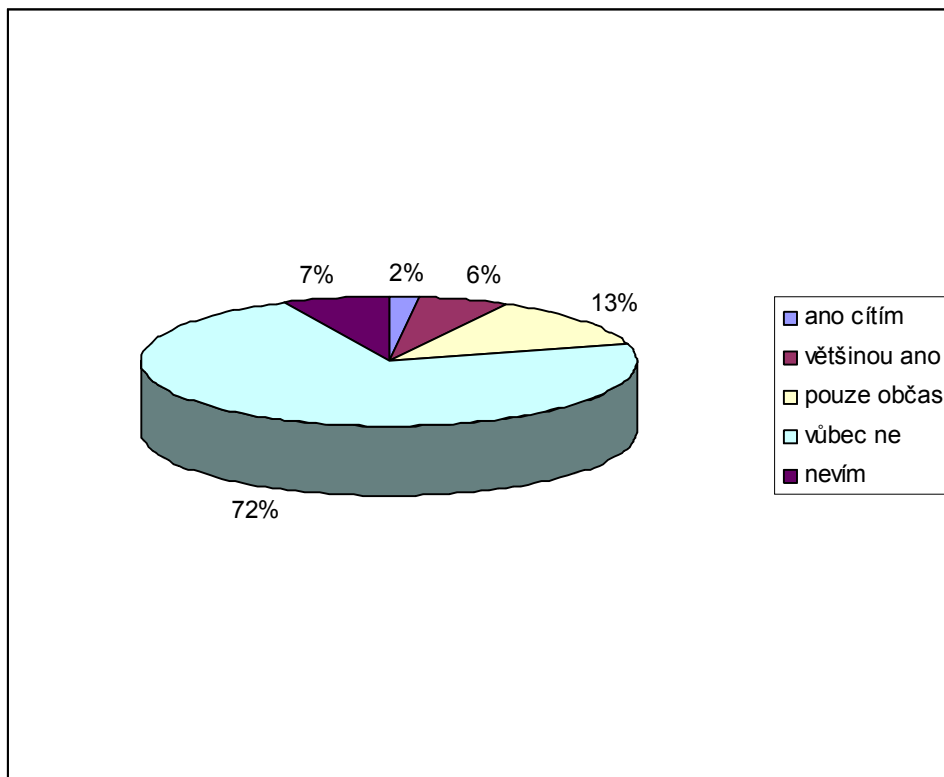

Graf 4: Znázornění odpovědi na otázku 2

Kladně odpovědělo všech 102 (100 %) respondentů. Tedy všichni žáci mají nějakého kamaráda. Tato odpověď nás mile překvapila. Z odpovědi je patrné, že třídy, ve kterých se průzkum realizoval, má velmi dobré klima, jde o dobré třídní kolektivy. Respondenti mohli zvolit vícero odpovědí. Graf 4 nám znázorňuje odpovědi b, c, d. Jelikož odpověď a tvoří 100 %, není v grafu zaznamenána. Z celkového počtu kladných odpovědí 102 (100 %) respondentů má většina více kamarádů v počtu 78 (76 %). Jednoho kamaráda má 24 (23 %) respondentů.

Otázka 3 Cítíš se ve své třídě osamocený?

- a) Ano cítím – 2 odpovědi.
- b) Většinou ano – 6 odpovědí.
- c) Pouze občas – 13 odpovědí.
- d) Vůbec ne – 74 odpovědí.
- e) Nevím – 7 odpovědí.

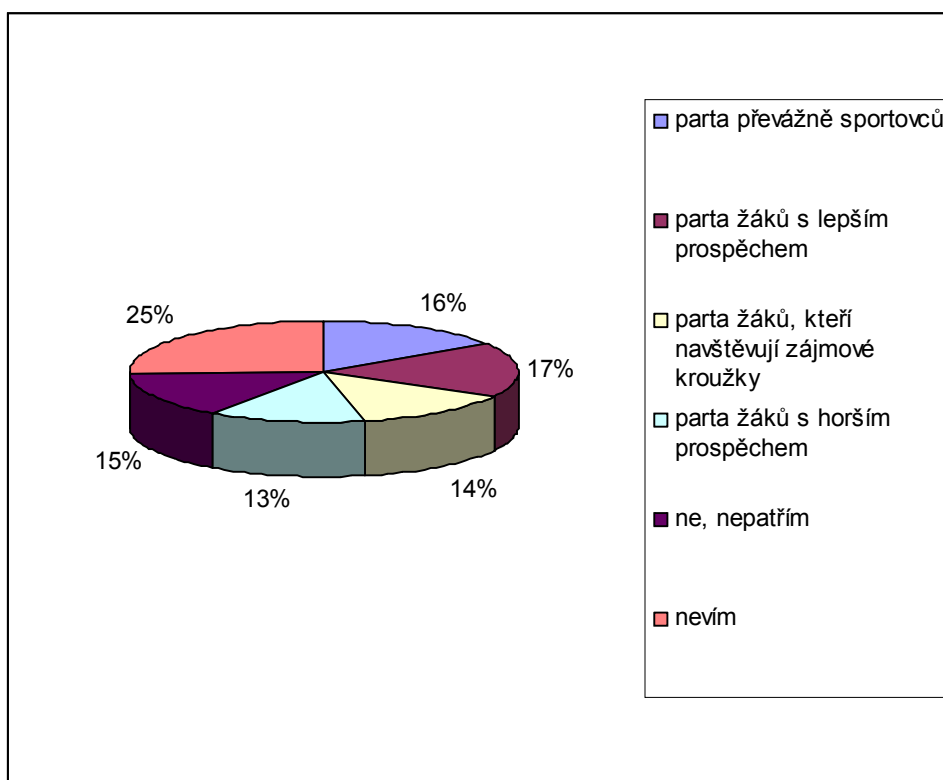

Graf 5: Znázornění odpovědi na otázku 3

Nejvíce respondentů odpovědělo, že se vůbec necítí ve své třídě osamocení v počtu 74 (72 %) respondentů. Pouze občas se ve své třídě cítí osamocení 13 (13 %) respondentů, většinou ano 6 (6 %) respondentů. Osamělí se cítí pouze dva respondenti a nevím odpovědělo 7 respondentů. Odpovědi nám jen potvrdili skutečnost, že se jedná o velmi dobré třídní kolektivy založené na kamarádství.

Otázka 4 Patříš ve třídě do nějaké party?

- a) Ano, do party převážně sportovců – 17 odpovědí.
- b) Ano, žáků, kteří navštěvují zájmové kroužky – 15 odpovědí.
- c) Ano, žáků převážně s lepším prospěchem – 19 odpovědí.
- d) Ano, žáků převážně s horším prospěchem – 14 odpovědí.
- e) Ne, nepatřím. – 16 odpovědí.
- f) Nevím – 28 odpovědí.

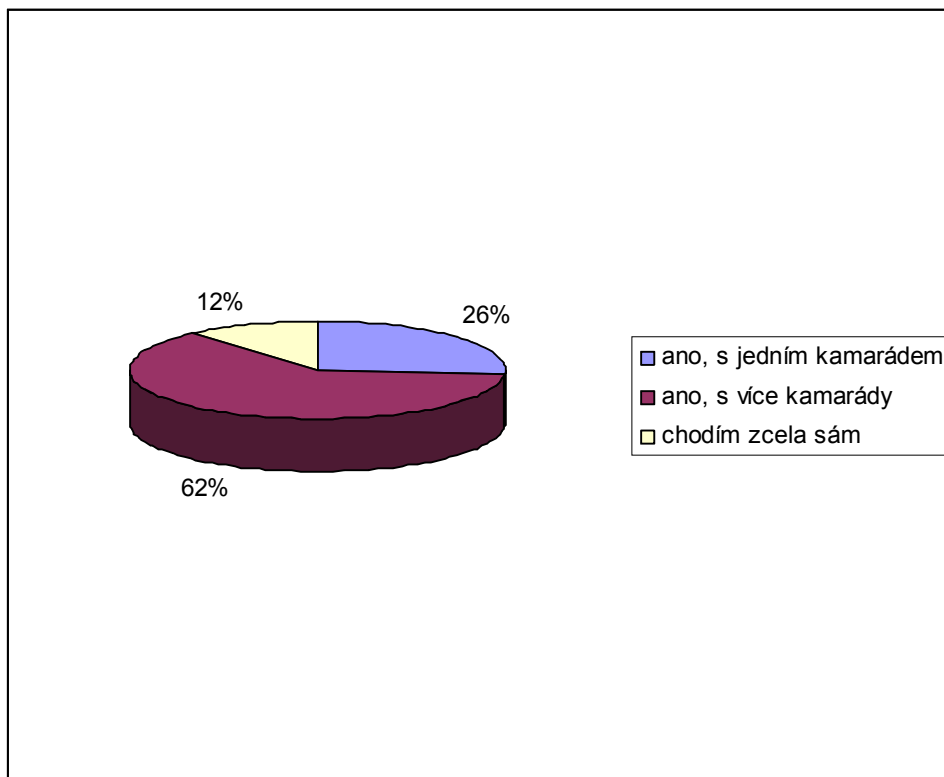

Graf 6: Znázornění odpovědi na otázku 4

Nevím odpovědělo 28 (25 %) respondentů, do party žáků převážně s lepším prospěchem patří 19 (17 %) respondentů, do party žáků převážně s horším prospěchem se zařadilo 14 (13 %) respondentů. 17 (16 %) respondentů odpovědělo, že patří do party převážně sportovců a do party žáků navštěvující zájmové kroužky patří 15 (14 %) respondentů. Do žádné party nepatří 16 (15 %) respondentů. Někteří z nich napsali, že se kamarádi všichni dohromady, což svědčí opět o kamarádské atmosféře ve třídách a dobrém školním klimatu. Rovněž někteří respondenti volili z uvedených možností více alternativ.

Otázka 5 Cestou do školy a ze školy chodíš s kamarády?

- a) Ano, s jedním kamarádem – 27 odpovědí.
- b) Ano, s více kamarády – 63 odpovědí.
- c) Chodím zcela sám – 12 odpovědí.

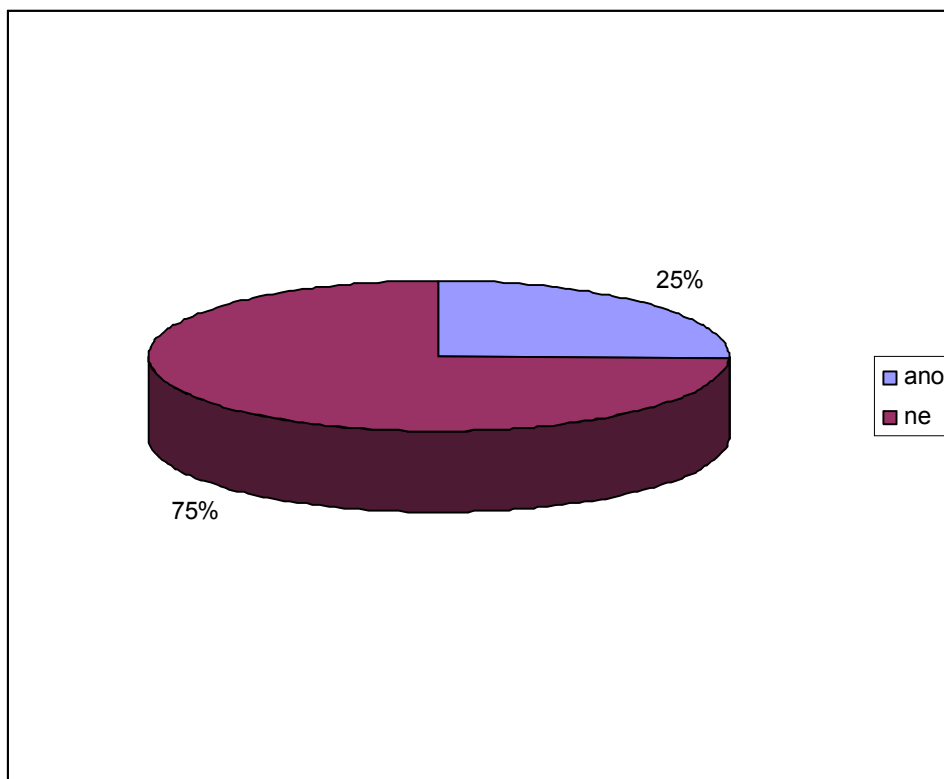
Graf 7: Znázornění odpovědi na otázku 5

Cestou do školy a ze školy chodí 63 (62 %) respondentů ve skupince s více kamarády. S jedním kamarádem chodí 27 (26 %) respondentů a sami dochází do školy a ze školy 12 (12 %) respondentů. Pokud respondenti zvolili odpověď c, tedy, že chodí do školy zcela sami, byla jim nabídnuta otevřená otázka – proč? Odpovědi byly téměř shodné, rodiče dítě vozí do školy autem nebo žák jezdí do školy na kole.

Otázky zjišťující zkušenost žáků se šikanou

Otázka 6 Setkal ses někdy se šikanou?

- a) Ano – 26 odpovědí.
- b) Ne – 76 odpovědí.

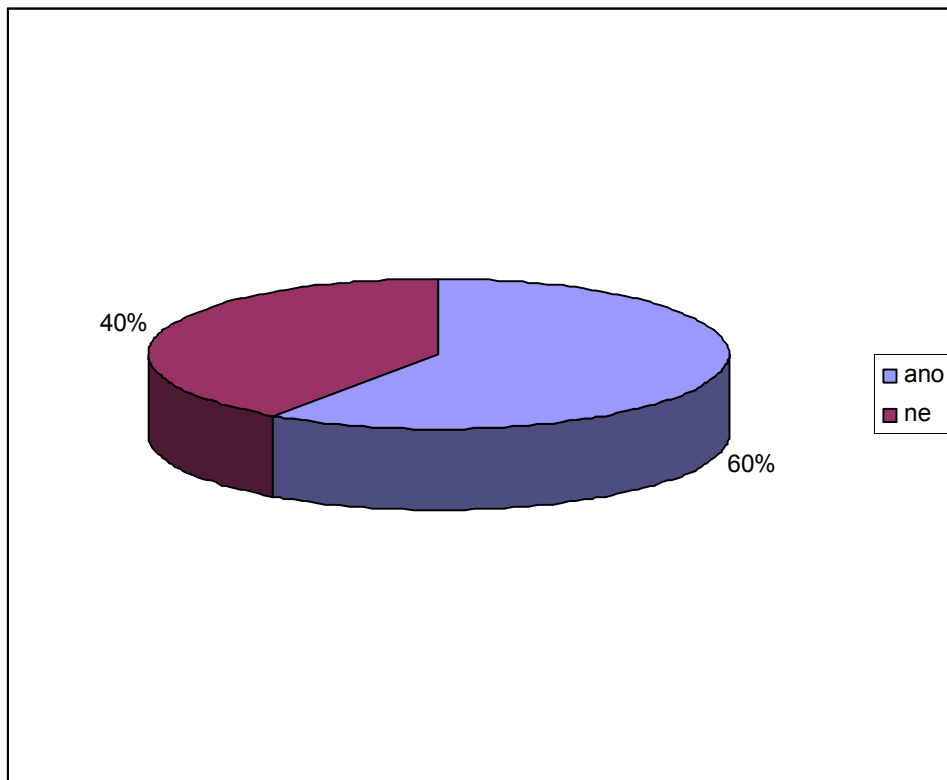
Graf 8: Znázornění odpovědi na otázku 6

Z dotazníku vyplývá přítomnost šikany ve školním prostředí, kde průzkum probíhal. 26 (25 %) respondentů se už se šikanou setkalo, 76 (75 %) respondentů se s tímto patologickým jevem ještě nikdy nesetkalo. Z tohoto vyplývá, že jedna čtvrtina žáků má buď osobní zkušenost, nebo zkušenost z pohledu nezúčastněných osob, tedy jako přihlížející. Důležité je, jak se žáci proti šikaně postaví. Jestli ji přijmou jako každodenní součást školního života, která ke škole prostě patří, anebo jestli se rozhodnou ji v žádném případě netolerovat.

Otázka 7 Byl/a jsi někdy svědkem toho, že bylo ubližováno tvému spolužákovi?

- a) Ano – 61 odpovědí.
- b) Ne – 41 odpovědí.

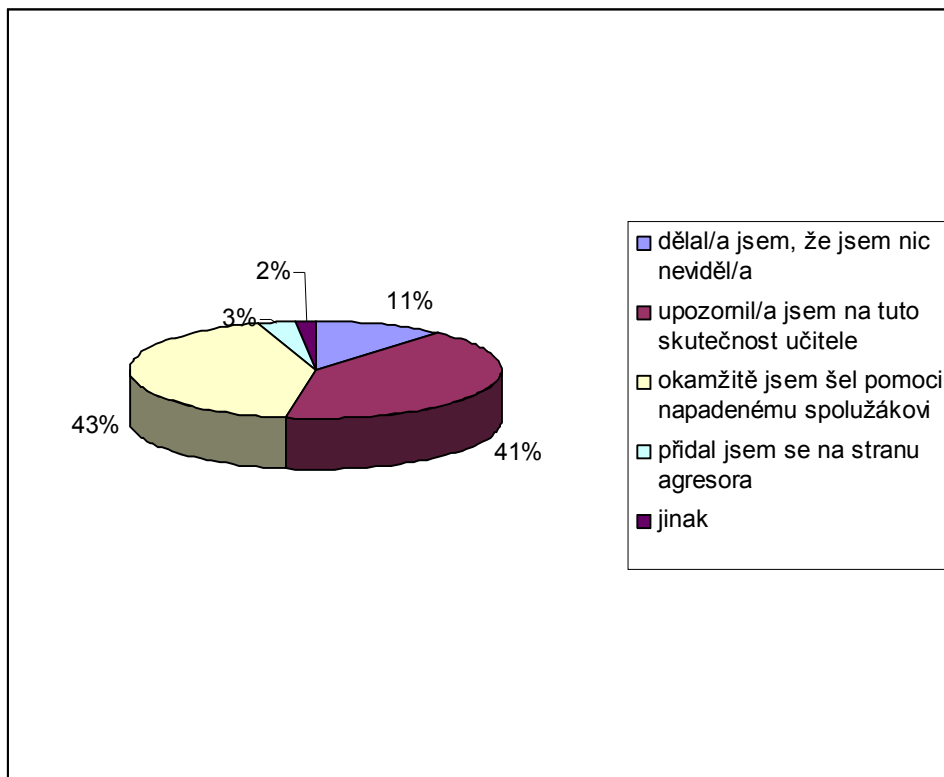

Graf 9: Znázornění odpovědi na otázku 7

Většina respondentů byla svědkem ubližování spolužákovi, celkem 61 (60 %). Menší skupinu tvoří žáci, kteří nebyli svědkem toho, že by bylo jejich spolužákovi ubližováno. Respondentů, kteří se s tímto ještě nesetkali, bylo 41 (40 %).

Otázka 8 Pokud ano, jak jsi zareagoval?

- a) Dělal/a jsem, že jsem nic neviděl/a – 7 odpovědí.
- b) Upozornil/a jsem na tuto skutečnost učitele – 25 odpovědí.
- c) Okamžitě jsem šel pomoci šikanovanému spolužákovi – 26 odpovědí.
- d) Přidal jsem se na stranu agresora – 2 odpovědi.
- e) Jinak – 1 odpověď.

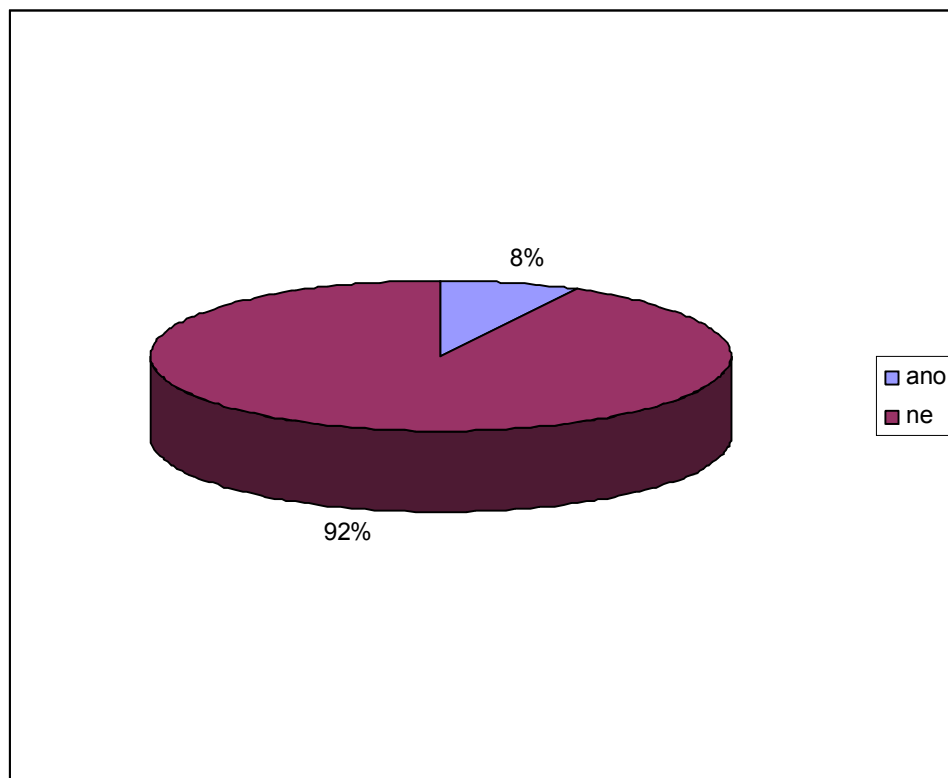
Graf 10: Znázornění odpovědi na otázku 8

Respondentům bylo nabídnuto pět alternativ odpovědí, pokud viděli ubližovat svému kamarádovi, měli možnost volit jednu nebo více odpovědí. Největší skupinu tvořili respondenti, kteří šli okamžitě na pomoc napadenému spolužákovi v počtu 26 (43 %), spolu s respondenty, kteří na tuto skutečnost upozornili učitele, těch odpovědělo 25 (41 %). Toto zjištění je příjemné, neboť zde vidíme, že žákům není lhostejné co se ve škole děje a agresí vůči svým kamarádům nechtějí tolerovat. Respondentů, kteří dělali, že nic neviděli, bylo 7 (11 %). Tito žáci mohli napsat důvod, proč takto jednali. Všichni tak činili ze strachu před agresorem. 2 (3 %) respondenti se přidali na stranu agresora

a 1 (2 %) respondent reagoval jinak. Napomenul agresora a upozornil ho na jeho špatné chování, což se dá považovat za pomoc napadenému kamarádovi.

Otázka 9 Obtěžuje tě někdo mobilem nebo e-mailem?

- a) Ano – 8 odpovědí.
- b) Ne – 94 odpovědí.

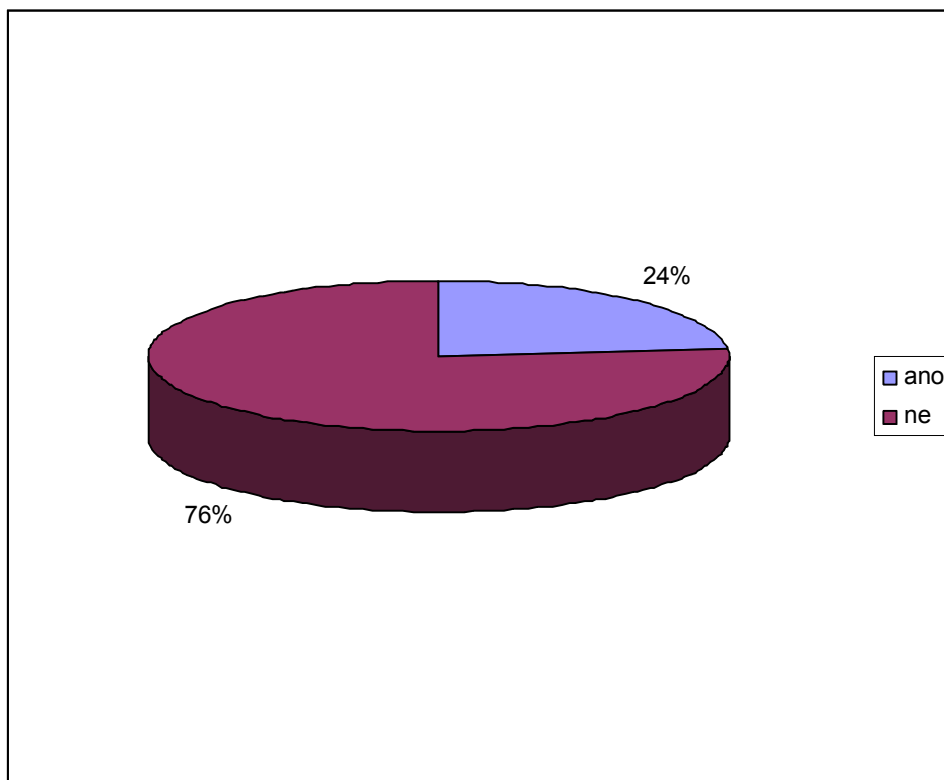

Graf 11: Znázornění odpovědi na otázku 9

Tato otázka měla zmapovat signály kyberšikany, tedy šikany, kdy agresor používá ke svému útoku na oběť informační a komunikační technologie. Jedná se o nový typ šikany, kdy se agresor své oběti nemusí dotknout, a přesto může docházet k velmi tvrdému psychickému útoku. Přestože se může jevit jako nevinná „legrace“, způsobuje oběti psychická traumata, která nejsou vidět a jehož psychické následky bývají obtížně léčitelné. 94 (92 %) respondentů uvedlo, že je nikdo mobilem ani e-mailem neobtěžuje. Obtěžováno se cítí 8 (8 %) respondentů.

Otázka 10 Ublížíje ti někdo ze třídy nebo ze školy?

- a) Ano – 24 odpovědí.
- b) Ne – 78 odpovědí.

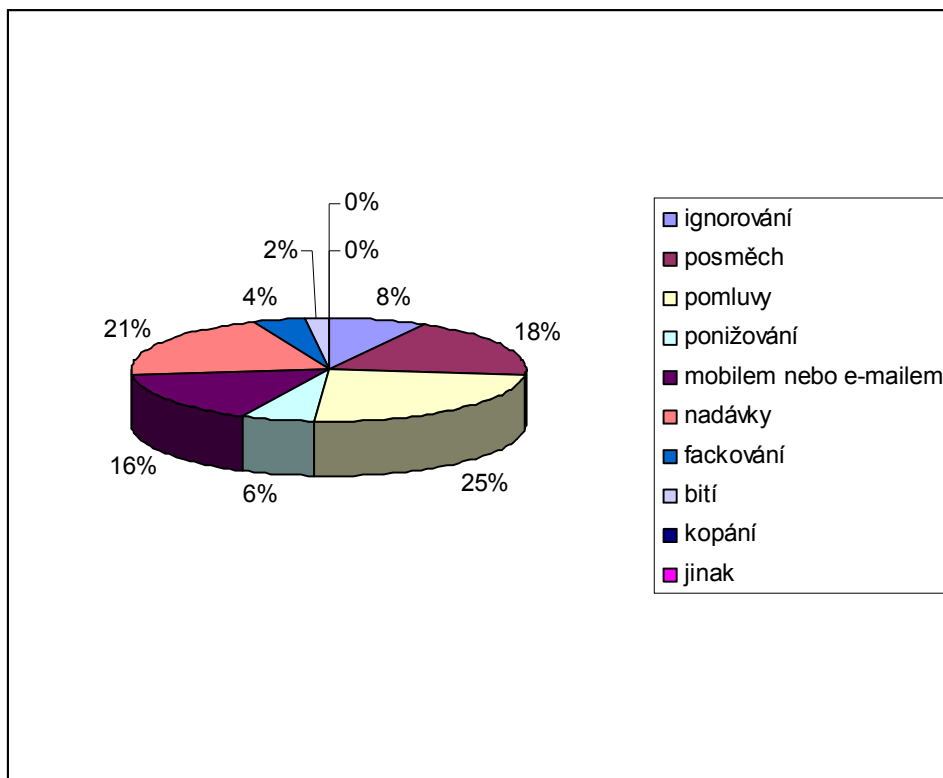
Graf 12: Znázornění odpovědi na otázku 10

Třem čtvrtinám respondentů, tedy 78 (76 %) nikdo ze školy ani ze třídy neubližuje, tedy nemají zkušenost se šikanou, což je jistě dobrým signálem. Jedna čtvrtina respondentů v počtu 24 (24 %) potvrdila, že jim je ubližováno. Tito respondenti budou odpovídat na další otázky v dotazníku, které zjišťují frekvenci a nejčastější formy šikanování.

Otázka 11 Jak ti ubližují?

- a) Ignorování – 4 odpovědi.
- b) Posměch – 9 odpovědi.
- c) Pomluvy – 12 odpovědi.
- d) Ponižování – 3 odpovědi.
- e) Mobilem nebo emailem – 8 odpovědi.

- f) Nadávky – 10 odpovědí.
- g) Fackování – 2 odpovědi.
- h) Bití – 1 odpověď.
- i) Kopání – 0 odpovědí.
- j) Jinak – 0 odpovědí.

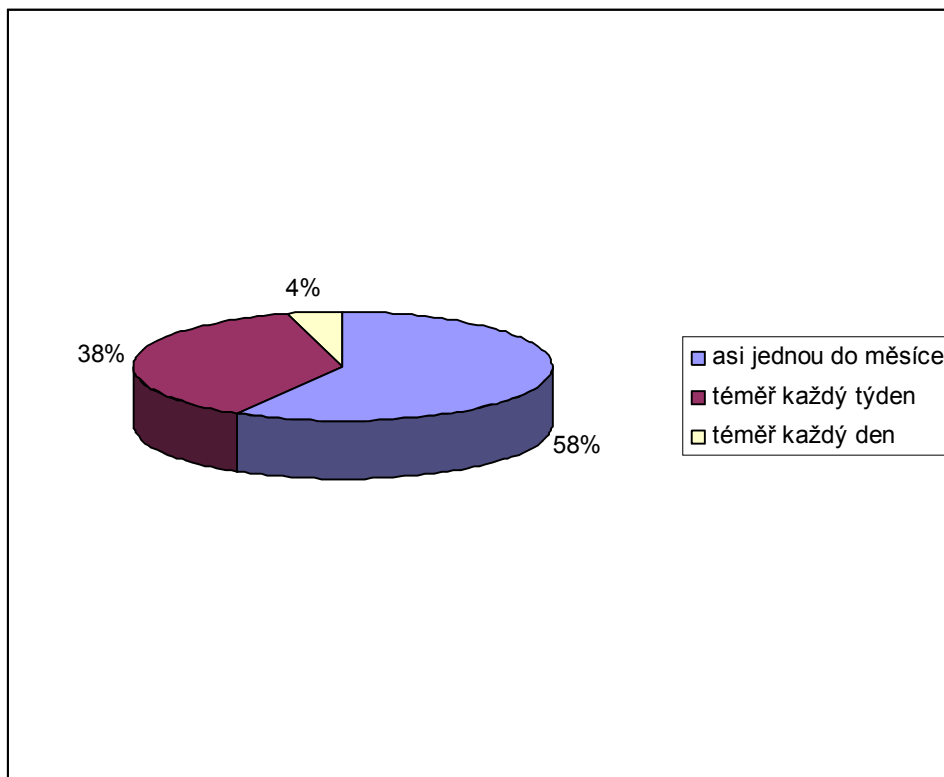

Graf 13: Znázornění odpovědi na otázku 11

Na tuto otázku mohli respondenti zvolit více alternativ, neboť u šikanování agresor využívá většinou více forem, jak trápit svou oběť. Nejvíce je žákům ubližováno pomluvami, tuto odpověď volilo 12 (25 %) respondentů. Další početnou skupinu tvořili respondenti, kteří musí čelit nadávkám, tedy 10 (21 %) respondentů. Posměch volilo 9 (18 %) respondentů. Ubližování mobilem nebo e-mailem poznalo už 8 (16 %) respondentů. Ignorování volili 4 (8 %) respondentů, ponižování 3 (6 %) respondentů, fackování 2 (4 %) a bití 1 (2 %) respondentů. Formu kopání nebo jinou formu šikany nezvolil nikdo z oslovených respondentů.

Otázka 12 Jak často ti je ubližováno?

- a) Asi jednou do měsíce – 14 odpovědí.
- b) Téměř každý týden – 9 odpovědí.
- c) Téměř každý den – 1 odpověď.

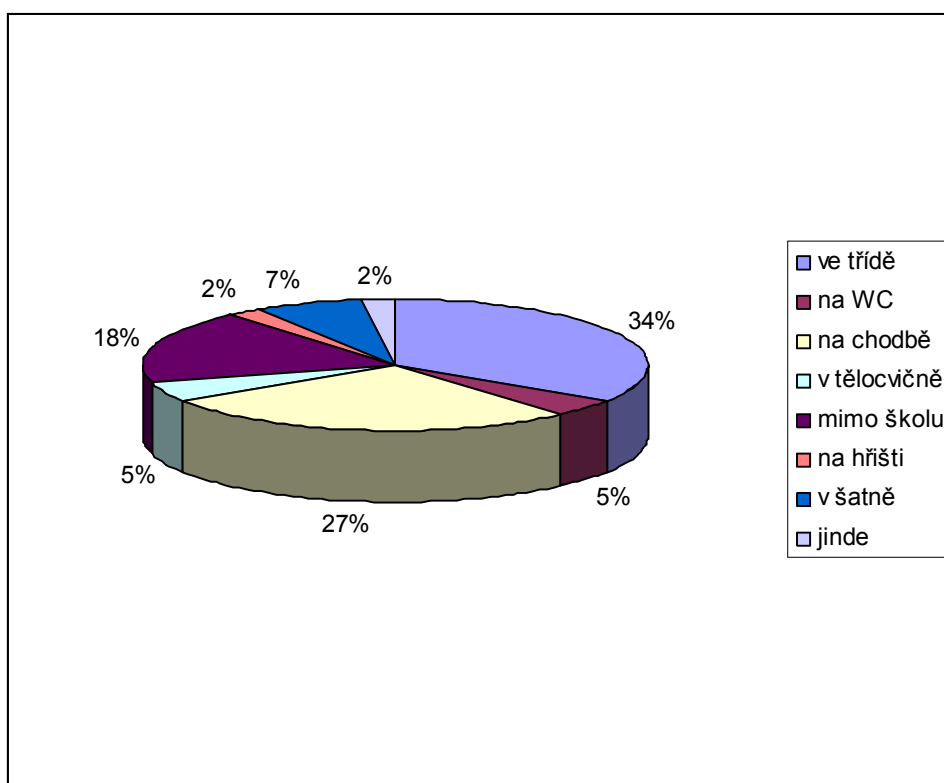

Graf 14: Znázornění odpovědi na otázku 12

Většině respondentů, kteří jsou šikanováni, je ubližováno asi jednou za měsíc. Tuto odpověď volilo 14 (58 %) respondentů. Procentuální zpracování vychází z celkového počtu šikanovaných žáků zkoumaného vzorku. Téměř každý týden zažívá šikanu ze strany agresora nebo agresorů 9 (38 %) respondentů. Téměř každý den se osobně se šikanou setkává 1 (4 %) respondent.

Otázka 13 Kde se to děje?

- a) Ve třídě – 15 odpovědí.
- b) Na WC – 2 odpovědi.
- c) Na chodbě – 12 odpovědí.
- d) V tělocvičně – 2 odpovědi.
- e) Mimo školu – 8 odpovědí.
- f) Na hřišti – 1 odpověď.
- g) V šatně – 3 odpovědi.
- h) Jinde – 1 odpověď.

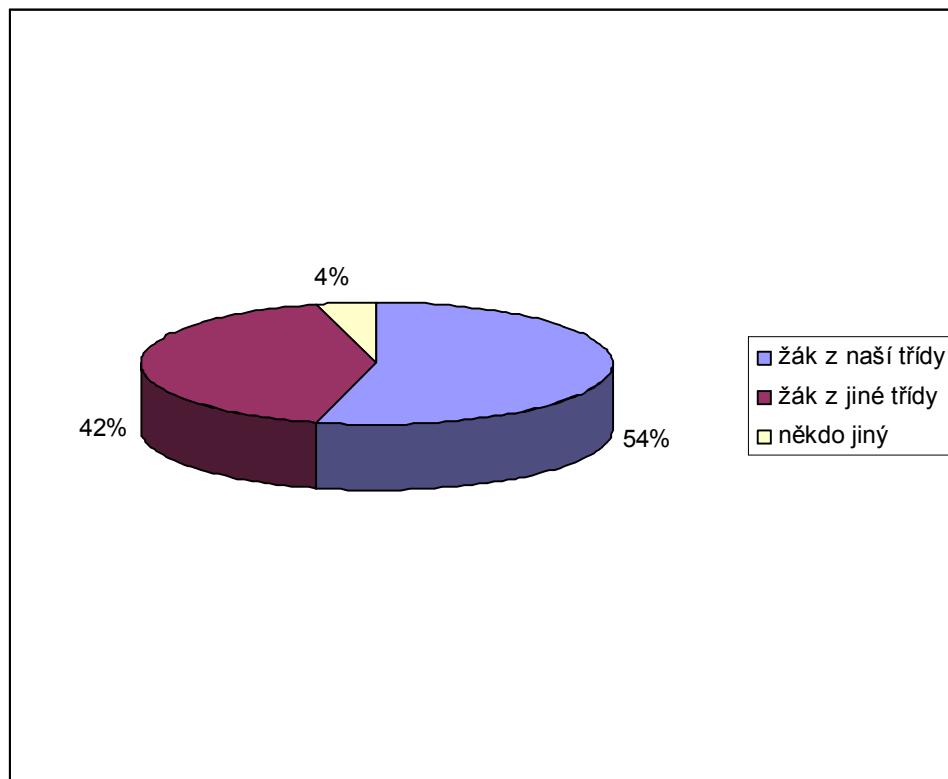
Graf 15: Znázornění odpovědi na otázku 13

Na tuto otázku mohli žáci zvolit i více odpovědí, neboť šikanování nemusí probíhat pouze v jednom prostředí, ale víme, že oběť může být napadána téměř kdekoli. Nejvíce jsou žáci napadááni ve třídě, tuto odpověď uvedlo 15 (34 %) respondentů, odpověď c, tedy na chodbě volilo 12 (27 %) respondentů, mimo školu je ubližováno 8 (18 %) respondentům. Ubližování v šatně zvolili 3 (7 %) respondenti, na WC a v tělocvičně uvedli shodně

2 (5 %) respondenti a na hřišti je ubližováno 1 (2%) respondentovi. Alternativu jinde uvedl 1 (2%) respondent.

Otázka 14 Kdo ti ubližuje?

- a) Žák z naší třídy – 13 odpovědí.
- b) Žák z jiné třídy – 10 odpovědí.
- c) Někdo jiný – 1 odpověď.

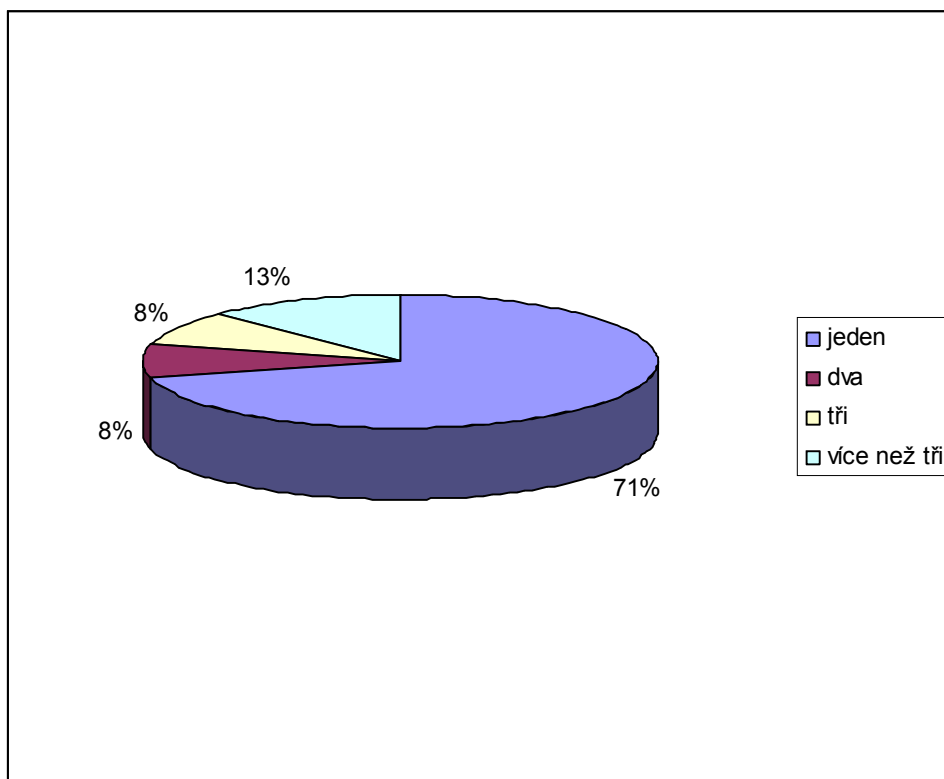
Graf 16: Znázornění odpovědi na otázku 14

Z odpovědí ve zkoumaném vzorku vyplývá, že nejvíce agresorů pochází ze stejné třídy, jako je jejich potenciální oběť. Tento jev je velmi nebezpečný, neboť oběť je k dispozici svému agresorovi téměř pořád. Pro oběť musí být velmi stresující vědomí, že může být agresorem napadána kdykoli. Tuto odpověď volilo 13 (54 %) respondentů. 10 (42 %) respondentů odpovědělo, že je jim ubližováno žákem z jiné třídy. 1 (4 %) respondent uvedl, že mu ubližuje někdo jiný.

Otázka 15 Ten kdo ti ubližuje, je jeden nebo je jich víc?

- a) Jeden – 17 odpovědí.
- b) Dva – 2 odpovědi.
- c) Tři – 2 odpovědi.
- d) Více než tři – 3 odpovědi.

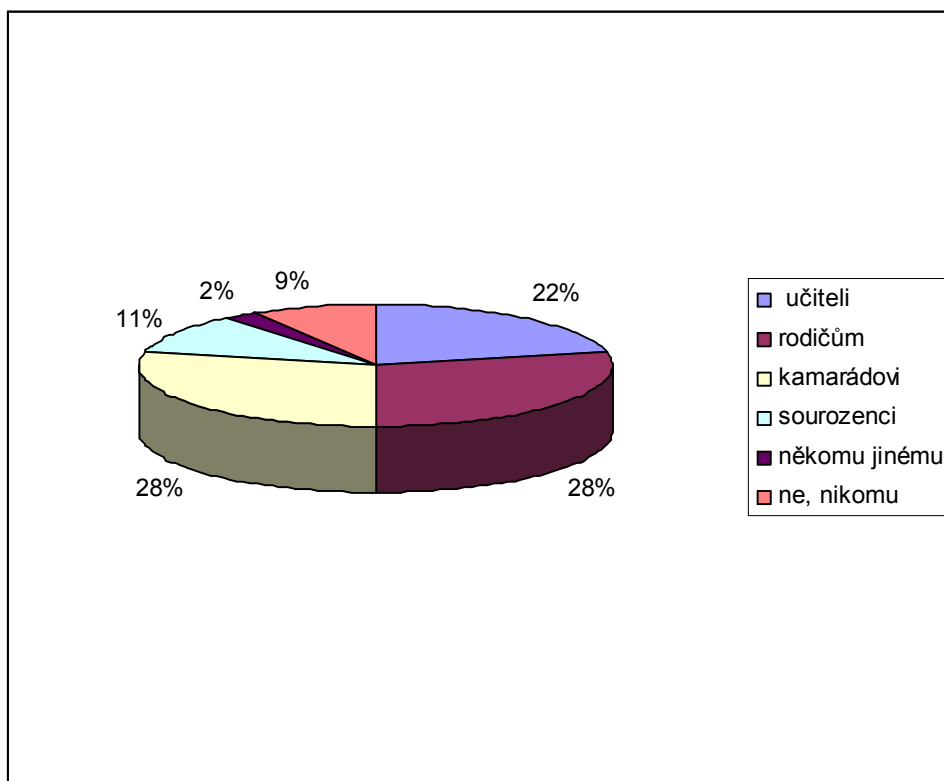
Graf 17: Znázornění odpovědi na otázku 15

17 (71 %) respondentů uvedlo, že jim ubližuje jeden žák. Více než tři žáci ubližují 3 (3%) respondentům. 2 (8 %) respondenti odpověděli, že je jim ubližováno dvěma žáky. Respondentů, kterým ubližují tři žáci, jsou 2 (8 %).

Otázka 16 Svěřil/a ses někomu?

- a) Ano, učiteli – 10 odpovědí.
- b) Rodičům – 13 odpovědí.
- c) Kamarádovi – 13 odpovědí.
- d) Sourozenci – 5 odpovědí.

- e) Někomu jinému – 1 odpověď.
f) Ne nikomu – 4 odpovědi.

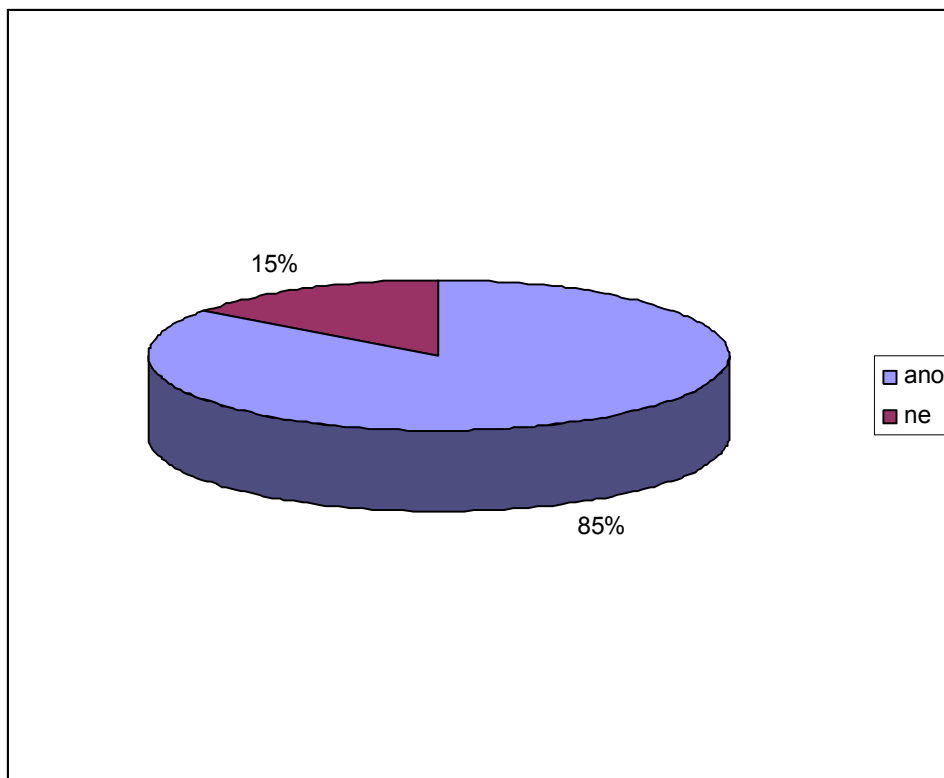

Graf 18: Znázornění odpovědi na otázku 16

Na otázku, zda se žáci někomu svěřili, vyplývá, že se z 24 žáků, kteří jsou šikanováni svěřilo s tímto problémem někomu 20 žáků. Někteří žáci se svěřili i více osobám. Nikomu se nesvěřili 4 (9 %) žáci. Nejvíce respondentů se svěřilo shodně kamarádovi a rodičům v počtu 13 (28 %). 10 (22 %) respondentů se svěřilo učiteli. Sourozenci se svěřilo 5 (11 %) respondentů. Někomu jinému – tuto odpověď volil jeden (2 %) respondent.

Otázka 17 Pomohl ti ten, komu jsi to řekl?

- a) Ano – 17 odpovědí.
b) Ne – 3 odpovědi.

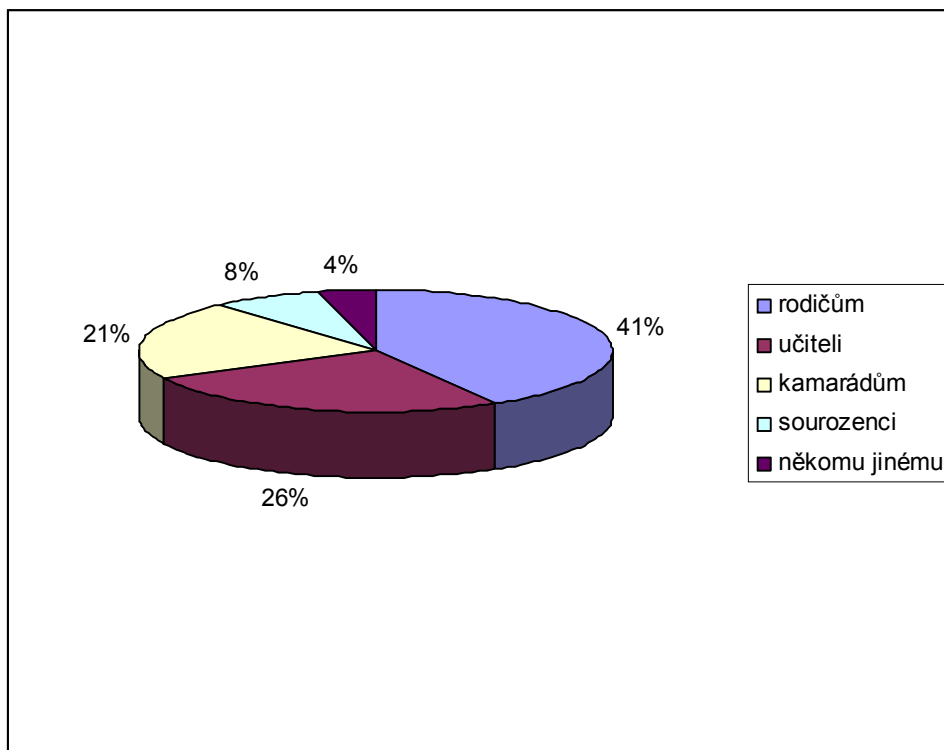
Graf 19: Znázornění odpovědi na otázku 17

Tato otázka se týkala těch žáků, kteří se se svým problémem, že jim je ubližováno, někomu svěřili. Odpovídalo tedy 20 žáků. 17 (85 %) respondentů uvedlo, že jim pomohl ten, komu se svěřili. 3 (15 %) respondenti odpověděli, že jim nepomohl ten, komu se svěřili.

Otázky zjišťující způsoby řešení šikany z pohledu žáků

Otázka 18 Na koho by ses v případě potřeby obrátil/a?

- a) Na rodiče – 55 odpovědí.
- b) Na učitele – 34 odpovědí.
- c) Na kamarády – 28 odpovědí.
- d) Na sourozence – 10 odpovědí.
- e) Na někoho jiného – 5 odpovědí.

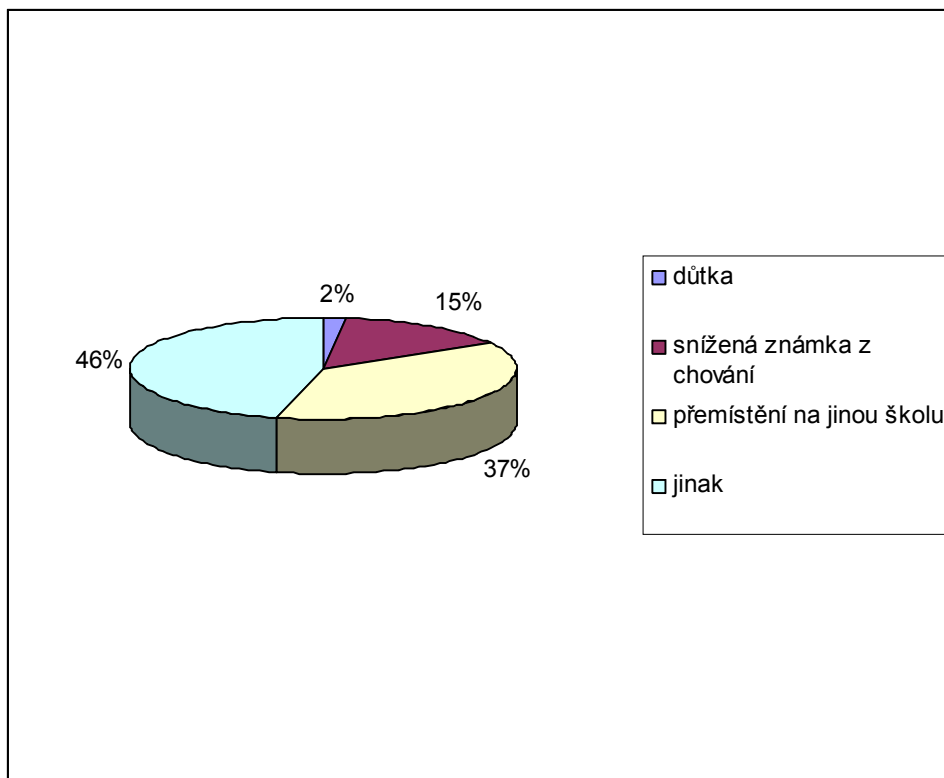

Graf 20: Znázornění odpovědi na otázku 18

Tato otázka byla směřována pro všechny žáky. Žáci měli možnost volit jednu nebo více odpovědí z pěti možností. Nejvíce respondentů by se v případě potřeby obrátilo na rodiče. Tuto možnost volilo 55 (41 %) respondentů. To je skoro polovina z celkového počtu zkoumaného vzorku. Na učitele by se obrátil zhruba každý třetí žák. Tuto odpověď volilo 34 (26 %) respondentů. 28 (21 %) respondentů by se obrátilo v případě potřeby na kamarády. Na sourozence 10 (8 %) respondentů a na někoho jiného 5 (4 %) respondentů.

Otázka 19 Jak bys potrestala člověka, který šikanuje?

- a) Důtkou – 2 odpovědi.
- b) Sníženou známkou z chování – 15 odpovědí.
- c) Přemístěním na jinou školu – 38 odpovědí.
- d) Jinak – 47 odpovědí.

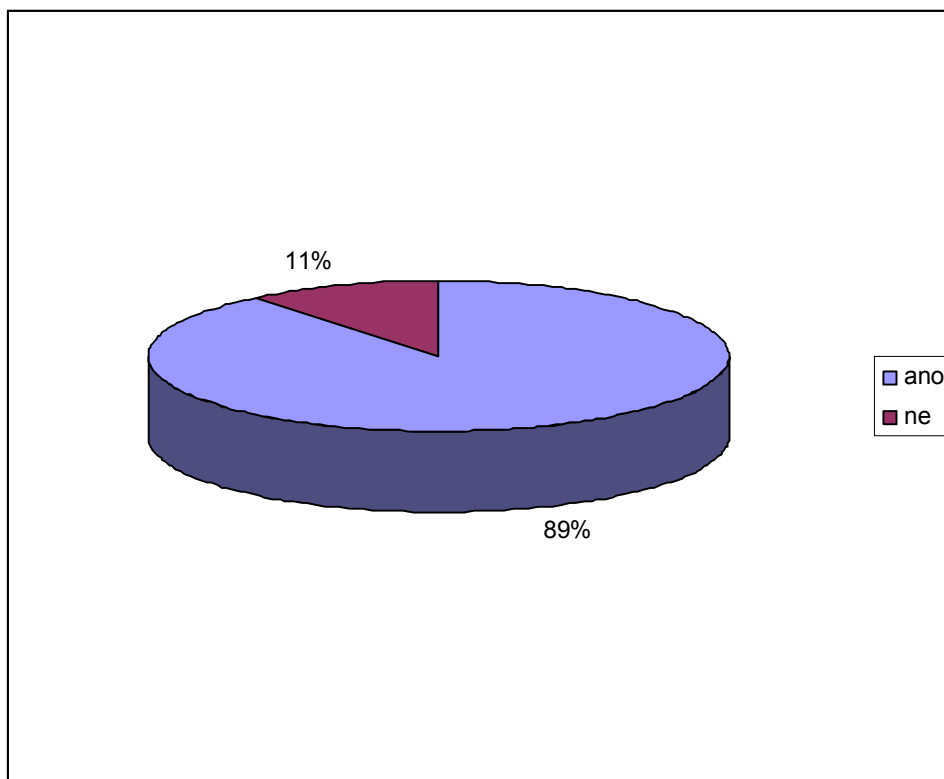
Graf 21: Znázornění odpovědi na otázku 19

Tuto otázku považujeme za velmi užitečnou, neboť nám mapuje, postoj žáků šikaně. Žáci měli zvolit jednu z možností trestu, který by uložili agresorovi. Velmi zajímavé byly odpovědi. Žáci volili razantnější tresty. Nejvíce žáků, tedy 47 (46 %) by potrestalo agresora šikanování jinak, než uváděli nabízené možnosti. Tito žáci psali vlastními slovy, jak by agresora potrestali. Nejvíce žáků se shodovalo na trestu nechat ho na vlastní kůži poznat, jaké to je být šikanován. Další návrhy trestů se rozcházely. Žáci uváděli např. „vyhazov ze školy, kdyby to šlo, tak do vězení, velký test z fyziky, úklid WC, poslat k odborníkovi, umístění do výchovného ústavu, atd.“ Trest přemístěním na jinou školu by volilo 38 (37 %) respondentů. Sníženou známkou z chování by potrestalo agresora 15 (15 %) respondentů. Důtku by dali pouze dva (2 %) respondenti.

Otázka zjišťující informovanost žáků o šikaně ze strany školy

Otázka 20 Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat?

- a) Ano – 91 odpovědí.
- b) Ne – 11 odpovědí.

Graf 22: Znázornění odpovědi na otázku 20

Touto otázkou jsme zjišťovali informovanost žáků o problematice šikanování. Je velmi důležité, aby žáci v případě potřeby věděli jak se zachovat, na koho se obrátit. Z odpovědí žáků vyplývá, že se tímto školním patologickým jevem ve škole učitelé zabývají, žáci jsou informováni. Ano odpovědělo 91 (89 %) respondentů. Neinformováno se cítí 11 (11 %) respondentů.

7.1 Ověření platnosti předpokladů

V praktické části bakalářské práce jsme si stanovili dvě hypotézy, které jsme se pomocí dotazníkového šetření u žáků druhého stupně vybrané základní školy snažili ověřit. Průzkumného šetření se zúčastnili žáci šestých a sedmých tříd základní školy v Libochovicích. V této kapitole se dozvíme, zda se nám podařilo stanovené předpoklady potvrdit či vyvrátit.

Předpoklad 1: Předpokládáme, že každé desáté dítě na vybrané základní škole má osobní zkušenost se šikanou.

Z dotazníkového šetření jednoznačně vyplynulo, že osobní zkušenost se šikanou má každé čtvrté dítě na vybrané škole, kde průzkum probíhal. Předpoklad 1 byl falzifikován.

Předpoklad 2: Předpokládáme, že alespoň v 60 % má šikana podobu verbálního násilí.

Předpoklad 2 nám ukazují odpovědi žáků druhého stupně vybrané základní školy na otázku č. 11. Formy šikany jsme si rozdělili do forem verbální, psychické a fyzické. Znázorněné výsledky dotazníkového šetření nám ukazují, že šikana na druhém stupni vybrané základní školy má verbální formu 70 %. Předpoklad 2 byl verifikován.

8 Shrnutí výsledků praktické části a diskuse

V této kapitole shrneme výsledky dotazníkového šetření praktické části bakalářské práce. Dotazníkovým šetřením u žáků šestých a sedmých tříd základní školy se nám podařilo zmapovat výskyt, nejčastější formy šikany, informovanost žáků ze strany školy a postoj žáků k tomuto sociálně patologickému školnímu jevu.

Zde bychom rádi připomněli výzkumné šetření, které proběhlo v roce 2001 a kterým byl zjištěn výskyt šikany na základních školách ve vysoké míře okolo 41 % (Kolář 2003). Další celostátní šetření provedlo sdružení Aisis v roce 2005 u 1358 žáků 5.–8. ročníků ZŠ s odborným garantem M. Kolářem a V. Kramerovou. Z tohoto šetření vyplývá, že nejčastější formou šikany, kterou ve třídě zažívají více než dvě třetiny šikanovaných dětí je posmívání, pomluvy a nadávky. Fyzickou šikanou (fackování, kopání či rány pěstí), trpí nejméně každý desátý šikanovaný. 21 % dětí je šikanováno každý den, 25 % každý týden, 22 % zhruba jednou měsíčně a 31 % nejméně jednou za rok. Nejčastěji je agresor jeden (34 %) či dva (24 %). Šikana se vyskytuje ve třídě i ve škole v zásadě v obdobné míře. Ve čtvrtině případů šikanovanému pomohla třídní učitelka či kamarádi (shodně 25 %), pomoc rodičů přišla v 12 %. Bohužel v 21 % nepomohl nikdo (Hrubá 2005).

Výsledky průzkumného šetření na základní škole v Libochovicích byly pro nás i pro vedení školy překvapivé. Z dotazníkového šetření na základní škole v Libochovicích jsme ve srovnání s průzkumným šetřením Aisis získaly tyto výsledky:

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 102 žáků šestých a sedmých tříd základní školy v Libochovicích. Z toho 49 dívek a 53 chlapců. Žáků šestého ročníku bylo 50, žáků sedmého ročníku bylo 52.

Výsledky našeho průzkumu ukazují, že více než tři čtvrtiny žáků chodí rádi do školy, zejména kvůli kamarádům, legraci ve třídě a kvůli novým poznatkům. Jedna čtvrtina respondentů, kteří chodí do školy neradi, nejčastěji jako důvod uváděli nudu, ranní vstávání a nechut' k učení.

Překvapili nás výsledky šetření, které se týkali klimatu ve třídě. O tom, že je ve třídách dobré klima a kamarádský kolektiv nám ukazují odpovědi žáků na otázku č. 2 a 3. Každý z žáků má ve třídě nějakého kamaráda. Tři čtvrtiny žáků mají ve třídě více kamarádů a většina žáků patří do nějaké party. Více než jedna třetina žáků uváděla, že se ve třídě

kamarádi všichni dohromady. Také skoro tři čtvrtiny žáků se ve třídě vůbec necítí osaměle, což je velmi pozitivní zjištění, neboť to je velmi dobrý předpoklad k tomu, že žáci budou držet při sobě a budou si pomáhat, když to bude třeba. Takto kamarádské vztahy ve třídě pak ovlivňují u žáků pozitivní, stimulující vztah ke škole. Výsledky šetření také prokázali, že více než polovina žáků chodí do školy a ze školy vždy s více kamarády, což je také pozitivní zjištění.

Z odpovědí, které se týkají přímo šikany jsme se dozvěděli, že jedna čtvrtina žáků má buď osobní zkušenost se šikanou, nebo zkušenost z pohledu nezúčastněných osob, tedy jako přihlížející. Důležité je vždy to, jak se žáci proti šikaně postaví. Jestli ji přijmou jako každodenní součást školního života, která ke škole prostě patří, anebo jestli se rozhodnou ji v žádném případě netolerovat. Vzhledem k tomu, že byly ve třídě zjištěny velmi dobré vztahy, trůfáme si tvrdit, že žáci nedají šikaně ve „svém“ školním prostředí prostor k propuknutí. I když více než polovina žáků už byla svědkem toho, že bylo ubližováno jejich spolužákovi, jsou žáci v postojích vůči agresivitě „vedení“ zdravým rozumem. Ve velké většině na tuto skutečnost upozorní učitele nebo se postaví na stranu napadeného spolužáka.

Signály šikany mohou velmi negativně ovlivnit klima a přátelské vztahy celého třídního kolektivu. Výsledky šetření nám ukazují, že dvaceti čtyř žákům, což je každý čtvrtý žák ve zkoumaném vzorku, je ubližováno, a to nejčastěji ve třídě nebo na chodbě. Nejčastější podobou šikany jsou verbální projevy v podobě posměchu, pomluvy, ponižování nebo nadávky. Psychickou šikanu v podobě ignorování nebo kyberšikany nám potvrdilo osm procent žáků. Fyzické šikaně musí čelit šest procent žáků. Šikana se více objevuje v rámci jedné třídy. Více než polovině šikanovaných dětí je ubližováno asi jedenkrát do měsíce, většinou jedním agresorem. Devadesát jedna procent žáků se někomu svěřilo a většinou jim tito lidé pomohli.

Otázky zjišťující způsoby řešení šikany z pohledu žáků nám dávají nahlédnout do jejich postojů vůči šikaně. Žáci zkoumaného vzorku by se v případě potřeby nejčastěji obrátili na rodiče, učitele a na kamarády. Toto je také pozitivní zjištění, neboť je důležité, že žáci mají ke svým rodičům a učitelům důvěru. To, že by se obrátili o pomoc na kamarády, svědčí o dobrých vztazích mezi dětmi. Překvapili nás odpovědi, které se týkali potrestání agresora z pohledu žáků. Žáci se přiklání k tvrdším postihům, které by mohli případně odradit i potencionální agresory. Přestože odpovědi byli různé a žáci měli možnost napsat

„svůj“ alternativní trest, nejvíce žáků uvedlo, že by agresora přeložili na jinou školu. Toto zjištění nám ukazuje, že si žáci plně uvědomují nebezpečnost a důsledky šikanování a agresora prostě mezi sebou nechtějí.

O problematice šikany jsou žáci ve škole dostatečně informováni. Je velmi důležité, aby žáci v případě potřeby věděli jak se zachovat, na koho se obrátit. Proto výsledky odpovědí, které se týkaly informovanosti žáků, považujeme za velmi důležité.

ZÁVĚR

Tématem předložené bakalářské práce byla šikana na základní škole. Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit výskyt a nečastější formy šikany na druhém stupni základní školy a analyzovat problém a závažnost šikany. Bakalářská práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část bakalářské práce charakterizovala problematiku šikany na základní škole, vymezila základní pojmy vzhledem k tématu. Charakterizovala hlavní aktéry šikany, vývoj, stupně a formy šikany. Druhá polovina teoretické části byla věnována diagnostice šikany, strategii vyšetřování, prevenci na školách a právnímu vymezení této problematiky. Teoretická část bakalářské práce byla zpracována za pomoci odborné literatury, která se problematikou šikanování zabývá. Praktická část bakalářské práce zjišťovala výskyt a nejčastější formy šikany na druhém stupni základní školy. Byly zformulovány výzkumné předpoklady. Stěžejní pak byly výsledky dotazníkového šetření na konkrétní základní škole. Závěr práce pak obsahuje výsledky a shrnutí šetření na základě získaných informací.

Jak již bylo zmíněno, výsledky průzkumu byly pro nás i pro vedení školy, kde šetření probíhalo překvapením. Na počátku průzkumu se základní škola vůbec necítila šikanou ohrožena a výsledky průzkumného šetření byla zaskočena. Dotazníkovým šetřením na základní škole bylo zjištěno, že 60 % žáků bylo svědkem ubližování spolužákovi a 24 % žáků šestých a sedmých tříd má osobní zkušenost se šikanou. Pokud tedy porovnáme naše šetření s celonárodním výzkumem výskytu šikanování na ZŠ, který se uskutečnil v druhé polovině roku 2001 (Kolář 2003), jehož šetření ukázalo, že je v naší republice šikanováno 41 % žáků ZŠ, zjistíme, že základní škola, kde průzkum probíhal, není žádnou výjimkou. Přestože jsou výsledky šetření nižší, než je průměr, který udává Kolář, jsou tato čísla přinejmenším varující. Zde je třeba také zmínit, že původně byla naplánována ještě další průzkumná metoda rozhovorů, kterou jsme chtěli použít při šetření signálů šikany na základní škole v Libochovicích. Bohužel nám ze strany školy nebylo vyhověno. Pokud by se ale přece jen podařilo metodu rozhovorů uskutečnit, myslíme si, že by získané výsledky a jejich vypovídací hodnota mohly být přesnější.

Tvorba bakalářské práce nám přinesla mnoho nových poznatků z této oblasti. Výsledky šetření byly poskytnuty základní škole, kde průzkum probíhal. Je dobře, že škola má zájem řešit problém vztahů, tedy šikany ve školním prostředí.

Lze se šikany na našich školách vůbec zbavit? Šikana má své místo tam, kde se setká ze strany pedagogů s lhostejností, zlehčováním nebo neznalostí, jak ji řešit. Šikana na školách je a bude, ale aby se počet dětí, které se s tímto jevem potýkají, nezvyšoval, je třeba učit děti toleranci, morálním hodnotám, vytváření přátelských, vztahů, solidaritě, spolupráci. Není to ale práce jen pedagogů. Základ výchovy a slušného chování je vždy v rodině. Rodiče svou výchovou a vlastním příkladem chování vedou své děti k rozvíjení zdravé sebedůvěry, kamarádských vztahů, učí je dobrým mravům. Vždyť přece chceme vidět naše děti usmívat se a chodit do školy s radostí!

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Na základě zjištění výskytu šikany na základní škole kde šetření probíhalo, lze ve škole provést vhodná opatření, která by počet šikanovaných žáků výrazně snížila. Na výsledcích našeho šetření se dá stavět. Známe preventivní a nápravná opatření, která navrhuji odborníci ve svých publikacích, která by měl znát každý pedagog. Pro základní školu, kde průzkum probíhal, bychom navrhli zpřísněné dozory o přestávkách. Tyto dozory by mohli provádět ve třídách žáci vyšších ročníků, kteří budou předem pečlivě vybráni a budou považováni za takové „čestné mušketýry“, kteří dohlíží na pořádek ve třídě.

Průzkumem jsme zjistili, že ve třídách je dobrý kolektiv dětí, ten je třeba dále posilovat. Je škoda, že jsou ve školách zrušeny třídní hodiny. Právě zde by mohl být prostor pro posilování skupiny zavedením vhodných programů, které by podpořili prosociální chování a zlepšili spolupráci mezi dětmi. Pravidelná práce s kolektivem žáků vede ke zlepšení vztahů mezi dětmi navzájem, ale i mezi učitelem a dětmi. Učitelé by tak měli možnost vhodnými formami rozvíjet u žáků komunikativnost, spolupráci, empatii. Žáci by se naučili naslouchat si, zvládat a mít pod kontrolou své emoce. Účinná by byla i dramaterapie v třídních hodinách, kdy žáci přehrávají ve třídě pod vedením učitele situaci šikany. Ostatní žáci se pak k situaci vyjadřují, učí se tím vcítit se do pocitů druhého. Učí se co je správné, morální, co je špatné, jak se zachovat, atd.

Neméně důležitým navrhovaným opatřením by bylo v jednotlivých třídách vytvořit třídní chartu proti šikanování, kterou doporučuje Kolář (2001, s. 182) ve své publikaci. Jedná se o vytvoření konkrétních pravidel, která mají za cíl vyjádřit, že šikana v žádném případě nebude trpěna! Víme, že se může zařadit do školního řádu i zákaz šikanování. Většinou to ale nemá velký efekt. Na třídní chartě se aktivně podílí všichni žáci, jejich úkolem je za nedirektivního vedení učitele, nalezení pravidel pro chování žáků a učitele, která zabrání šikanování. Každý žák napíše pár pravidel a připojí požadavky, jak by chtěl, aby se k němu ostatní chovali. Pak se žáci domluví na výběru pravidel a společně seřadí pravidla podle důležitosti a z prvních pěti až deseti vytvoří školní chartu. Důležité je, aby s vytvořenými pravidly všichni žáci souhlasili. Poslední krok spočívá v prodiskutování a dohodnutí konkrétních následků při porušení charty.

Zbavit se šikany ve škole je velmi nesnadný úkol, tak držíme všem pedagogům palce v jejich úsilí!

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BENDL, S., 2003. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-86642-08-9.

DISMAN, M., 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.

ELLIOTTOVÁ, M., 1995. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-034-0.

FOJTÍKOVÁ, Z., 2011. Hlubší souvislosti šikanování. In: *Společenství proti šikaně* [online] [vid. 10. 10. 2011]. Dostupné z: <http://www.sikana.org/>.

FONTANA, D., 2010. *Psychologie ve školní praxi*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-725-1.

GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G., 2006. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-115-8.

HRUBÁ, J., 2005. Minimalizace šikany. In: *Minimalizace šikany - Informační portál o šikaně na školách* [online]. 2. 9. 2005 [vid. 15. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/pro-media/146>

JEDLIČKA, R., KOŤA J., 1998. *Aktuální problémy výchovy: analýzy a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184.555.8.

KOLÁŘ, M., 2001. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M., 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, M., 1997. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-123-1.

KOLÁŘ, M., 2003. Školní program proti šikanování. In: *Pedagogicko-psychologická poradna Ústeckého kraje* [online]. 2003 [vid. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.pppuk.cz/poradny/chomutov/skolni-program-proti-sikanovani>

LABÁTH, V., a kol., 2001. *Riziková mládež*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-66-4.

MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATĚJČEK, Z., 2004. Šikana ve škole, aneb jak to vidím já. In: *ZŠ Zlín* [online]. 23. 8. 2004. [vid. 15. 10. 2011]. Dostupné z: <http://www.zs9.zlinedu.cz/sikana/sikclanek.htm>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2004. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol školských zařízení č. 28 275/2000-22. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 26. 4. 2004 [vid. 16. 10. 2011]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-ksikanovani?highlightWords=%C5%A1ikanov%C3%A1n%C3%AD>

MLÁDKOVÁ, M., 2011. Šikana mezi dětmi a mládeží, její původ a příčiny a dopady a možná řešení. In: *Specializační studium výchovného poradenství Podfuk* [online]. [vid. 12. 10. 2011]. Dostupné z: <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/sikana.html>

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 1995. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-029-4.

PÖTHE, P., 1999. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšířené vyd. Praha: Plus G. ISBN 80-86103-21-8.

ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., 2010. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2991-6.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Dotazník

Dotazník (Nepodepisuj se!)

Jsem děvče/chlapec.....

Třída.....

Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že vám někdo, komu se nemůžete ubránit, dělá, co je vám nepříjemné, co vás ponižuje, nebo to prostě bolí – strká do vás, nadává vám, schovává vám věci, bije vás. Ale může vám znepříjemňovat život i jinak, pomlouvá vás, intrikuje proti vám, navádí spolužáky, aby s vámi nemluvili a nevšímali si vás.

Instrukce: zaškrtni odpověď, která je pravdivá.

1. Chodíš rád/a do školy? - Ano - ne (napíš proč).....
.....
2. Máš ve třídě kamarády? - Ano mám – jednoho kamaráda – více kamarádů - ne nemám.
3. Cítíš se ve své třídě osamocená/ý? - Ano cítím – většinou ano – pouze občas – vůbec ne – nevím.
4. Patříš ve třídě do nějaké party? - Ano, do party převážně žáků sportovců – žáků, kteří navštěvují zájmové kroužky - žáků převážně s lepším prospěchem – žáků s horším prospěchem – ne nepatřím – nevím.
5. Cestou do školy a ze školy chodíš s kamarády? – Ano, s jedním kamarádem – s více kamarády – chodím zcela sám (napíš proč).....
.....
6. Setkal ses někdy se šikanou? Ano   Ne
7. Byl/a jsi někdy svědkem toho, že bylo ubližováno tvému spolužákovi? Ano   Ne
8. Pokud ano, jak jsi zareagoval/a? – Dělal/a jsem, že jsem nic neviděl – upozornil jsem na tuto skutečnost učitele – okamžitě jsem šel pomoci šikanovanému spolužákovi – přidal jsem se na stranu agresora – jinak (napíš jak).....
9. Obtěžuje tě někdo mobilem nebo e-mailem? Ano   Ne
10. Ubližuje ti někdo ze třídy nebo ze školy? Ano   Ne

11. Jak ti ubližují? – Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – mobilem nebo emailem – nadávky – fackování – bití – kopání – jinak (Jak? Napiš vlastními slovy).....
12. Jak často ti je ubližováno? – Asi jednou do měsíce – téměř každý týden – téměř každý den.
13. Kde se to děje? – Ve třídě – na WC – na chodbě – v tělocvičně – mimo školu – na hřišti – v šatně – jinde (napiš kde).....
14. Kdo ti ubližuje? – Žák z naší třídy – žák z jiné třídy – někdo jiný.
15. Ten kdo ti ubližuje, je jeden nebo je jich víc? – Jeden – dva – tři – více než tři.
16. Svěřil/a ses někomu? – Ano učiteli – rodičům – kamarádovi – sourozenci – někomu jinému (napiš komu)..... - ne nikomu.
17. Pomohl ti ten, komu jsi to řekl? Ano   Ne
18. Na koho by ses v případě potřeby obrátil/a? – Na rodiče – na učitele – na kamarády – na sourozence – na někoho jiného(můžeš napsat na koho).....
19. Jak bys potrestal/a člověka, který šikanuje? Důtkou - sníženou známkou z chování – přemístěním na jinou školu – jinak (napiš jak).....
20. Řekl vám někdo z učitelů co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat? Ano   Ne

Děkuji vám za vyplnění dotazníku